

॥ त्रिलोकीचे राजे ॥

प.पू.श्री बापुराव महाराज खातखेडकर

व

प.पू.श्री मायबाई महाराज खातखेडकर

यांचे समग्र जीवन दर्शन

भाग – ११

-: लेखक :-

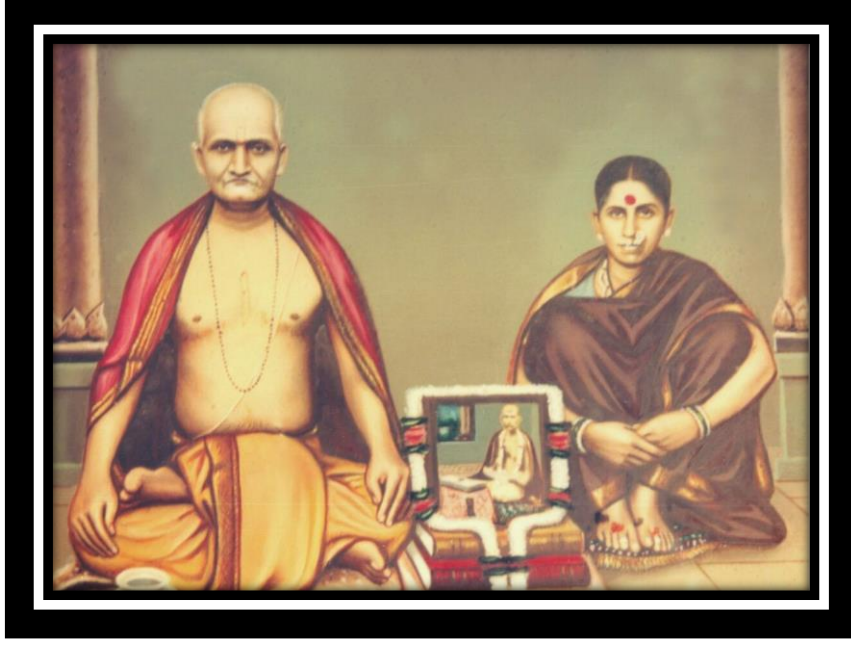
सुधीर अच्युतराव भालेकर, पुणे

-: प्रकाशक :-

मधुकर कृष्णराव खातखेडकर

एन १५, रेशिमबाग,

नागपूर

प.पू. बापुराव महाराज व प.पू. मायबाई महाराज यांचे नागपूरला वास्तव्य

बाळासाहेब उन्हेकर यांची सर्कल इंस्पेक्टर म्हणून गडचिरोलीला बदली झाली होती. त्यांना जेव्हा पू. बापुराव महाराज नागपूरला स्थलांतर करणार आहेत असे कळले तेव्हा त्यांनी चंद्रपुरला येऊन ओळखीच्या एका ट्रकची व्यवस्था केली. त्यांत सामान भरून ट्रकने बाबा खातखेडकर, वसंत आणि मधु मोहरीर ब्रह्मपुरीमार्गे नागपूरला पत्तरकिने यांच्या वाड्यात आले. उन्हेकर साहेबांची माणसं म्हणजे बाबा, वसंत व मधु मोहरीर ट्रकमध्ये सामानाबरोबर होती म्हणून ट्रकवाला नाशता चहाची व्यवस्था ट्रक मध्ये थांबवून करू लागला. जेव्हा बाबा काहीच घेईना तेव्हा ट्रकवाला म्हणाला "साहेब के लोग चाय भी नहीं लेते और नाशता लेने को भी ना कहते हैं." नागपूरला पोहोचल्यावर ट्रकमालक भाडे घेईना. परंतु पू. महाराजांनी ईंधनाचे तरी पैसे घ्यायला लावले.

पू. मायबाई मुलांसह वसंतराव घाटे बरोबर आप्पासाहेब राजकारणेकडे आल्या. दोन दिवस तेथे राहून पत्तरकिनेच्या वाड्यात रहायला गेल्या. येथे भक्त, शिष्य व नातलग लोकांची ये जा सुरु झाली. चंद्रपुरपेक्षा येथे खर्च जास्त होता. एका खोलीत स्वयंपाक, देवघर आणि पू. बापुराव महाराजांचा पलंग होता. व्हराड्यात व समोरचे आंगण वापरासाठी होते. रघुनाथपंत पत्तरकिने यांना पू. बापुराव हे संत आहेत माहित नव्हते. जेव्हा मोहरीर, राजकारणे, थेरगावकर आणि उच्च शिक्षित पदाधिकारी महाराजांकडे पारमार्थिक सत्संगाला येऊन आनंद घेऊ लागले तेव्हा पू. बापुराव हे संत आहे असे कळले. पत्तरकिने सुद्धा बैठकीला हजर राहू लागले. त्यांच्या वाड्यात लोकांची वर्दळ वाढली. जेव्हा रघुनाथपंतांना

जाणवले की महाराजांना बैठकीसाठी वेगळी जागा हवी तेव्हा त्यांनी महाराजांना विनंती केली की माडीवरची खोली रिकामी आहे तेथे बैठक घेत जावी. त्यासाठी त्यांनी मोबदला मागितला नाही. रघुनाथपंतांना अध्यात्म आणि साधु-संतांच्या दर्शनाची आवड होती. त्यांच्या पत्नी विमलताईला माडीवरची खोली महाराजांना दिली असे कळल्यावर ती रागावली व भांडू लागली. तसे तिला रघुनाथपंतांचे साधु-संतांकडे जाणे आवडत नव्हते. भांडतांना त्या धाक दाखवू लागल्या की त्या त्यांचे बोट इलेक्ट्रिकला लावतील. सर्वांची थोडी तारांबळ उडाली. पू. बापुराव तिला म्हणाले "मालकीणबाई, आमचे चुकले. तुझ्या संमतीशिवाय माडीची खोली वापरली. या पुढे तुझ्या परवानगीशिवाय आम्ही कधी वागणार नाही. माफ कर." पू. महाराजांचे गोड बोलणे, आदराने महत्व देणे व तिच्या समोर लीनतेचा व्यवहार यामुळे पत्तरकिने मालकीणबाईवर योग्य परिणाम झाला. त्या शांत झाल्या आणि व्यवहारात एकदम बदल झाला. तिला मोठेपण दिल्याबरोबर बदल झाला. मालकीणबाई म्हणाल्या "तुमच्याबद्दल तक्रार नाही. तिला तिच्या नवऱ्याचे वागणे आवडत नाही. आता खोली वापरा." रघुनाथपंतांच्या पत्नी ददियाचे वाईकरांची मुलगी होती.

सूरदास म्हणाले "पू. महाराज जे बोलत तशी त्यांची वागणूक होती. ते नेहमी म्हणत- "सत्य वचन और लीनता, परस्त्री मात समान । इतने ऊपर न मिले राम, तो तुलसीदास जबान ॥" या दोन्ही संतांनी व्यवहारांत 'जे केले । ते सांगितले ॥'

रघुनाथपंत पत्तरकिने यांचे कडे अंगणात त्यांच्या मुलाच्या मोंजेसाठी मांडव घातला. वाड्यातील व त्यांची आप्तमंडळी मोंजेला होती. त्यावेळी राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज, रामटेक/मंडलाचे सीताराम महाराज, माधवराव महाराज सरमोकदम, श्रावण महाराज, बुक्केवाले महाराज ही संतमंडळी मोंजेला आली होती. त्यावेळी पू. बापुराव महाराजांची या संतांशी भेट झाली. तुकडोजी महाराज उत्तम भजन सिनेमा गीताच्या चालीवर रचून खणखणीत आवाजात डफली वाजवत म्हणायचे. अडकोजी महाराजांचे ते शिष्य होते. सीताराम महाराज हे योगी होते. त्यांची पू. बापुरावांबरोबर बरेच वेळा भेट झाली. सिंधूताईना (खातखेडकर) श्रावण महाराज कफनी घातलेले आठवतात आणि ते मोंजेत खुर्चीवर उभे झाले होते. ते विदेही होते. त्यांना घास घ्या, चावा, गिळा असे सांगावे लागे. त्यांच्याजवळ गेल तर अखण्ड दत्तनाम चालू आहे असे ऐकू येत.

पू. बापुरावांनी पत्तरकिनेच्या वाड्यात बिऱ्हाड थाटले तेव्हा सुरवातीच्या दिवसांत वसंत मोहरीर, मधु मोहरीर, मधु वाते, वसंतराव घाटे, विनायक थेरगावकर असे सर्वांना किंवा जो कोणी त्यावेळी असेल त्याला घेऊन पू. बापुराव भक्त, शिष्य किंवा नातेवाईकांकडे जायचे. पू. बापुराव एकेदिवशी प.पू. बाबासाहेब उर्फ मोतीबाबा जामदार (बखले) यांच्या वाड्यात गेले. दर्शन घेऊन आल्यावर शिष्यांनी विचारले "महाराज, आपण पू. मोतीबाबा जामदार महाराजांकडे दर्शनाला कसे काय गेला?"

पू. महाराज म्हणाले "ज्या गावाला जाऊन रहायचे असेल त्या गावच्या पाटलाला पहिले भेटावे. ही प्रथा आहे म्हणून गेलो."

शिष्यांनी विचारले "पू. मोतीबाबा जामदार यांनाच आपण कां निवडले?"

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

पू. बापुराव महाराज म्हणाले "त्यांनी आर्वीला नायब तहसीलदार असतांना प.पू. आप्पाजी महाराज घाटे (पू. बाबासाहेब गढीकर महाराजांचे गुरु) यांचे कडून श्रीमद् भागवत ग्रंथाचे रहस्य जाणून घेतले, अभ्यास केला, सप्ताह ऐकले आणि त्यांचे आशीर्वाद घेतले. पू. बाबासाहेब महाराजांचे ते सहअध्यायी म्हणता येईल. ते आपल्या गुरु परंपरेशी संबंधित होते. त्यांचा मुक्काम व कार्य ७५ वर्षांपूर्वीपासून नागपूरला आहे. तेव्हा ते नागपूरचे पाटीलच आहेत."

शिष्यांनी विचारले" महाराज, आपली व पू. मोतीबाबा जामदार यांची भेट कधी झाली काय?"

पू. बापुराव महाराज म्हणाले "पू. बाबासाहेब महाराज यांनी देह ठेवल्यानंतर मी नोकरीत 'डिसमिस' झालो. त्यासाठी मी वरिष्ठांना अर्ज दिला. तो अर्ज नाकारला गेला. कठिण प्रसंग होता. मी नागपूरला आलो होतो. मी पू. बाबासाहेबांचे स्मरण करतांना पू. मोतीबाबा जामदार मला दिसू लागले. म्हणून मी त्यांच्या दर्शनाला जाऊ लागलो व त्यांचे प्रवचन ऐकू लागलो. एक दिवस पू. मोतीबाबा महाराजांनी माझी विचारपूस करून येण्याचे कारण विचारले. मी वरील घटना त्यांना सांगितली तेव्हा त्यांनी मार्गदर्शन केले की पुन्हा अर्ज करा. मी नवीन अर्ज केल्यावर माझ्यावरचे आरोप खारीज करून नोकरीवर रुजू होण्याचा आदेश मिळाला."

पू. मोतीबाबा जामदार

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

सूरदास म्हणाले "पू. बापुरावांकडून संतकार्य नागपूरला होणार होते. पू. बाबासाहेब महाराजांच्या शिष्याला परमार्थाबरोबर त्याच्या प्रपंचात सहाय्य व्हावे म्हणून पू. मोतीबाबा जामदार महाराजांनी आपला अधिकार वापरून पू. बापुरावांना संकटमुक्त केले. म्हणून पू. बापुराव महाराजांना पू. मोतीबाबा जामदारांप्रति आदर होता. याचे श्रेय पू. बापुराव स्वतःचे सद्गुरु बाबासाहेबांना देत होते." पू. बापुराव महाराज पुढील काळात जामदार मंदिरात दर्शनार्थ जात होते.

बुधराम व मनसाराम थोडे उत्सुक होते. त्यांना पू. मोतीबाबा जामदारांबद्दलची माहिती हवी होती. त्यांनी सूरदासांना विचारले की पू. मोतीबाबांचे चरित्र आज सांगू नका पण पू. बापुराव महाराजांच्या संबंधित व्यक्तित्वाचा पू. मोतीबाबांचा संबंध आला काय?"

सूरदास म्हणाले "१९८५ साली पू. बाबासाहेब जामदारांचे चरित्र प्रसिद्ध झाले आहे. संघ बिल्डिंग जवळ महाल विभागात नागपूरला १८८५ साली सरदार अहेररावाची जागा लिलावात घेऊन पू. मोतीबाबांनी वाडा बांधला. तो आजही सुस्थितीत आहे. पू. मोतीबाबांना पू. नृसिंह सरस्वती महाराजांनी उपदेश दिला. ते दत्त संप्रदायातील संत आहेत. त्यांच्या मार्गदर्शनासाठी लोधीखेड्याचे बाबाजी महाराज ग्रामस्थ, पू. बापुराव महाराज धानोरकर, वणीचे दुमे महाराज, पाटणबोरीचे माधवराव महाराज सरमोकदम, गुलाबराव महाराज, चौंडे महाराज, कैजाजी महाराज, विष्णुबुवा जोग, राघोबाजी डेकाटे, चेंडके, गोखले, आर्वीकर शास्त्री, तेलंग शास्त्री, घाटे शास्त्री, दादाजी साल्पेकर, त्यावेळचे विद्वान पंडित, कीर्तनकार, प्रवचनकार, इंग्रज अधिकारी, इतर अधिकारी, डॉक्टर, इंजीनियर, जज, वकील, संत-साधु, मुमुक्षु-साधक येत असत. त्यांचे पूर्वज भोसलेकडे जामदार होते. भोसलेचे राज्य खालसा झाल्यावर ब्रिटिश राज्यात पू. मोतीबाबांनी नोकरी पत्करली. अनेक ठिकाणी नायब तहसीलदार, तहसीलदार म्हणून त्यांनी नोकरी केली. अध्यात्मिक प्रगती झाली. अधिकार मिळाल्यावर अनेक शिष्यांना उपदेश दिला आणि प्रपंचातील क्लेश, दुःख दूर करण्यासाठी मार्गदर्शन केले. अनेकांचे दुःख दूर झाले व त्यांचे श्रद्धास्थान झाले. भोसले व सरदार घराणे पू. जामदार महाराजांचे अनुयायी होते. पू. मोतीबाबा जामदार यांचा जन्म शके १७६६ आश्विन व. १४ ला झाला म्हणजे ई.स. १८४४. माघ व. १० शके १८४७ दिनांक १८ फेब्रुवारी १९२५ ला नागपूर येथे त्यांच्या वाड्यात पहाटे ते ब्रह्मलीन झाले. पू. बापुराव महाराज नागपूरच्या वास्तव्यात अधून मधून या वाड्यात गेल्यावर पू. मोतीबाबा यांच्या फोटोसमोर बराच वेळ बसत. नमस्कार करून घरी येत.

सून प्रमिला हिला बाळंतपणासाठी अण्णासाहेब खातखेडकर यांनी जून १९५४ मध्ये पत्तरकिनेच्या वाड्यात आणले. महालच्या सूतिकागृहात प्रमिलाचे बाळंतपण झाले. मुलाचा जन्म २८ जून १९५४ ला झाला. पू. बापुराव यांनी नातवाचे नांव 'वासुदेव' ठेवले. बाळंतीणची व्यवस्था आप्पासाहेब राजकारणे यांच्याकडे करण्यात आली. आप्पासाहेबांच्या पत्नी प्रभावती राजकारणे यांनी प्रमिलेकडे लक्ष दिले. तीन महिने नागपूरला राहून प्रमिला अण्णासाहेबांबरोबर सौसरला गेली. आप्पासाहेबांच्या घरी पू. बापुराव दुपारी आराम करायला जात. घर जवळ असल्यामुळे अण्णा, प्रमिला आल्यावर ते व पू. महाराज आप्पासाहेबांच्या घरी रात्री झोपायला जात. त्यावेळी जागेची अशी सोय झाली.

अंबूताई भालेकरचे मामा डॉ. बी.जी. उर्फ बाबुराव पांडे व दादाजी उर्फ खुशालराव पांडे हे पेठकर गल्लीत केळीबाग रोड आणि संघ बिल्डिंग जवळ आपल्याजी बक्षींच्या घरा समोर राहत होते. डॉ.

बाबुराव पांडे हयांची पू. बापुराव महाराजांवर डॉ. अण्णासाहेब भालेकरच्या संकटमुक्तीमुळे श्रद्धा जडली. दादाजी पांडे व त्यांच्या पत्नी इंदिराबाईंचा संत म्हणून पू. बापुरावांवर विश्वास बसला होता. इंदिराबाईंनी पू. बापुरावांचा गुरुमंत्र घेतला होता. डॉ. बाबुराव पांडे हे पुढे पू. बापुराव महाराज कुटुंबियांचे 'फॅमिली डॉक्टर' झाले. डॉ. पांडे राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे कार्यकर्तेतर होतेच, ते राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे सरसंघचालक पू. गोळवलकर गुरुजी यांचे सहकारी आणि वैयक्तिक डॉक्टर होते. गुरुजी परगावी जात तेव्हा पू. गुरुजी गोळवलकर सोबत डॉ. आबाजी थत्ते, कृष्णराव मोहरील राहत. डॉ. थत्ते गुरुजींच्या तब्येतीची तपासणी व काळजी घेत. गुरुजी नागपुरला संघ कार्यालयात वास्तव्यास असले की रोज सकाळी ८.३० वाजता डॉ. बी.जी.पांडे उर्फ बाबुराव पांडे गुरुजींना भेटत आणि गुरुजींच्या तब्येतीबद्दल लक्ष देत असत. डॉ. बाबुराव पांडे यांनी खरे टाऊन धरमपेठला बंगला बांधला. डॉ. बाबुराव पांडे कडून पू. गुरुजींना नागपूरातील अनेक घडामोडी कळत व नातेवाईकांचा पण ते समाचार घेत. गुरुजींना अंबूताई व डॉ. भालेकरांसंबंधी माहिती होती. विवंचनेत डॉ. बाबुराव पांडे होते तेव्हा सिवनीवरून टेलीफोनवरून बाबासाहेब केतकरांनी संघ कार्यालयात डॉ. भालेकरांच्या तब्येतीबद्दल डॉ. पांडे यांना निरोप दिला होता. डॉ. बाबुराव यांनी गुरुजींना पू. बापुराव महाराजांबद्दल व ते अधिकारी पुरुष असून त्यांची राहणी साधी आहे असे सांगितले होते. डॉ. बाबुरावांनी पू. बापुराव महाराज व पू. गुरुजींना एकत्र घरी जेवायला बोलाविले. पू. गुरुजी व वरिष्ठ कार्यकर्ते यांना अधून मधून डॉ. बाबुराव जेवायला बोलवायचे. अशा तऱ्हेने पू. बापुराव महाराज व पू. गुरुजी गोळवलकर यांची भेट घडून आली. पू. गुरुजी यांची आध्यात्मिक प्रगती होतीच आणि साधु संतांबद्दल आणि हिंदुत्वाबद्दल अत्यंत आदर व प्रेम होते. राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे मूळ कार्य हिंदुत्व जागृतीचे होते. ते योगी होते. प्रथम भेटीत पू. गुरुजींना पू. बापुराव महाराजांमधे राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे संस्थापक डॉ. हेडगेवार यांचा भास झाला. तेव्हापासून पू. बापुराव महाराज आणि गुरुजींची घनिष्टता वाढली. पू. गुरुजी अधून मधून भेटीसाठी पू. बापुराव महाराज यांना संघ कार्यालयात बोलवायचे किंवा पू. बापुराव महाराजांकडे पिंगळे वाड्यात, जानेफळकर वाड्यात आणि रेशीमबागच्या घरी अनेक वेळा ते भेटीला आले. मधु खातखेडकर व सुधीर भालेकर यांना पू. बापुराव महाराजांसोबत संघ कार्यालयात जाण्याचा योग आला. ही पूज्य व्यक्ति एकमेकांचा आदर करायची.

पू. बापुराव महाराजांची सुधा चांद्याला मॅट्रिक उत्तम गुणांनी पास झाली होती. संस्कृतमध्ये प्रावीण्य होते. ती हुशार होती. आर्थिक परिस्थितीमुळे पुढे तिला शिकविले नाही. बाबा १९५४ साली बी.एस.सी. झाला. अंबूताई (भालेकर) व त्यांची बहिण द्वारका उर्फ आक्का रोडे म्हणजे आप्याजी बक्षींच्या मुली. आक्का रोडे आणि आप्याजी उर्फ डॉ. केशव प्रभाकर रोडे हयांचा पू. बापुराव महाराजांशी संबंध आला आणि पू. बापुराव महाराजांवर त्यांची श्रद्धा जडली. १९५४ साली ते उदयपुरहून उन्हाळ्याच्या सुटीत नागपूरला आले. ते अंतराष्ट्रीय ख्यातीचे भूगर्भ शास्त्रज्ञ, प्राध्यापक आणि राजस्थान युनिव्हर्सिटीच्या उदयपुर विभागाचे प्रमुख होते. झुरिच वरून त्याकाळी पी.एच.डी. मिळविली होती. ते महाराष्ट्रीय मुलांना एम.एस.सी. च्या शिक्षणासाठी उदयपुरला नेत असत आणि राहण्याची सोय स्वतःकडे किंवा खोली देऊन करीत असत. त्यांना वाटत असे की मुलांनी खूप शिकावे म्हणून ते इतरांना मार्गदर्शन देऊन आर्थिक मदत करीत असत. उदयपुरला त्यांच्याकडे शिकलेली मुले म्हणजे भाऊजी भागवतवार, सुधाकर कुंटे, विष्णु रोडे, सुधाकर मोहरीर (बाबासाहेब मोहरीलांचे द्वितीय चिरंजीव), रमेश असोलकर यांनी उच्च शिक्षणाचा लाभ घेतला. डॉ. आप्याजी रोडे यांनी पू. बापुरावांकडे आले असतांना इच्छा प्रदर्शित केली की बाबा खातखेडकर या वर्षी भूगर्भशास्त्र विषय घेऊन बी.एस.सी. झाला आहे तेव्हा ते बाबाच्या

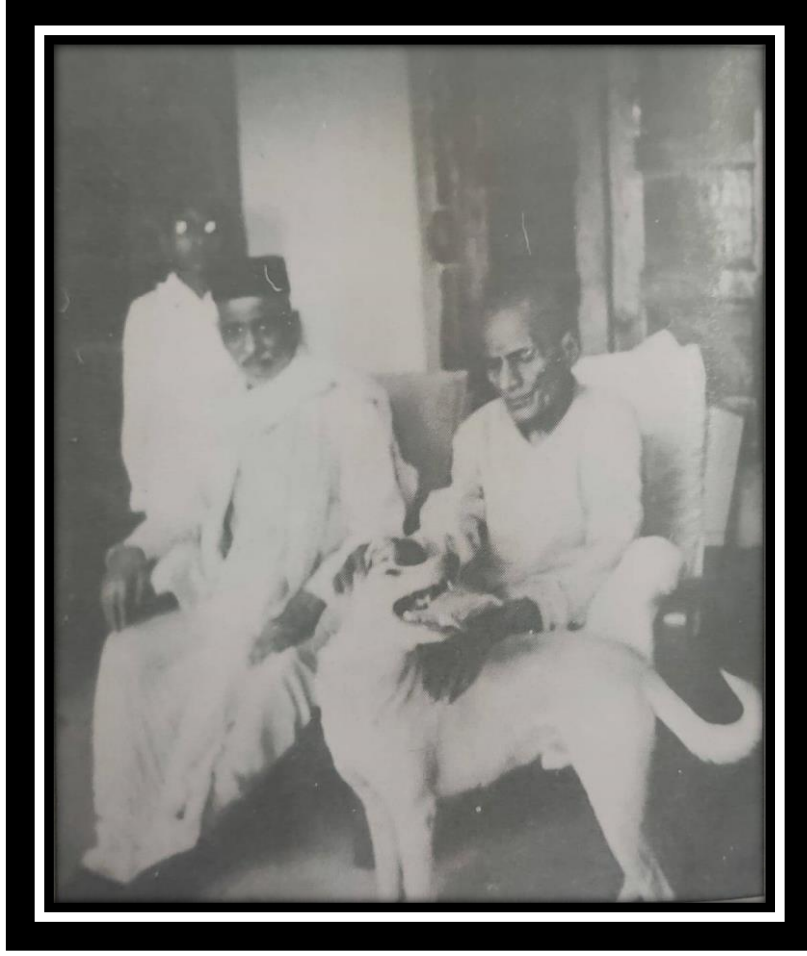
उच्च शिक्षणासाठी स्वतः उदयपुरला त्याला घेऊन जातील. त्याचा सर्व खर्च स्वतः आप्याजी रोडे करायला तयार होते. पू. बापुराव महाराज आप्याजी रोडे यांना म्हणाले "आम्ही त्याच्या नोकरीसाठी प्रयत्न करीत आहोत. आमचे घर आता त्याने चालवायचे आहे. म्हणून आम्ही चंद्रपुरहून नागपूरला आलो. दोन वर्षे आमचा संसार चालविण्यासाठी इतर साधन नाही. तो पदवीधर झाला आहेच. त्याची प्रगती व त्याच्याकडून आईवडिलांची सेवा नागपूरला राहून होईल. त्याला उच्च शिक्षणासाठी उदयपुरला पाठविणे शक्य नाही." म्हणून बाबा खातखेडकर त्यावेळी उच्च शिक्षण घेऊ शकले नाही.

नागपूरला मधुकर व सिंधूने उबाळे यांच्या नवयुग शाळेत प्रवेश घेतला. बाळ उर्फ सुरेश याने फाटे शाळेत दुसरीत प्रवेश घेतला.

पू. बाबासाहेब महाराजांची पुण्यतिथी व गुरुपौर्णिमा व कृष्णजन्माष्टमी उत्सव १९५४ साली पत्तरकिने यांच्या वाड्यात भक्तमंडळीसह साजरा झाला. डॉ. भालेकर कान्हीवाड्यावरून, तर उन्हेकर, श्रीरामवार, वडस्कर वकील हे चंद्रपुरहून आले होते.

नागपूरला सीताबर्डी मोदी गल्लीत डॉ. काकाजी बक्षी हे वैद्यकीय व्यवसाय करीत होते. ते बाबुराव बक्षी वकील (अंबूताई भालेकर आणि द्वारकाबाई रोडे यांचे भाऊ) यांचे चुलत भाऊ होते. सर्व बक्षी परिवार निकालस महाराजांचे भक्त होते. डॉ. काकाजी बक्षी यांचा सिंदी जि. वर्धा येथील गौरीशंकर महाराजांबरोबर संबंध आला. पू. गौरीशंकर महाराज जगदंबा उपासक होते. ते नर्मदातीरीचे हिंदी भाषीय असून सिंदी येथे स्थायिक झाले. ते सतत "नर्मदा मैया की जय, सीताराम भजो राम" असे म्हणत. त्यांच्याकडे अनेक देवींचे फोटो होते. ते पूजा करतांना जगदंबेच्या तसबीरीला आव्हान करून वारंवार कुंकू लावायचे आणि त्यावेळी तिला मुंबईवाली, मद्रासवाली, काश्मीरवाली, आणि कलकत्तेवाली असे अनेक नावे घेत. स्त्रियांना राजराजेश्वरी म्हणून संबोधित असत. असे सांगतात की ते त्यांच्या साधकावस्थेत शाळेतून येणाऱ्या लहान मुलींना गोळ्या, साखर, खडीसाखर देऊन कुंकू लावीत असत आणि नमस्कार करीत असत. ते संघ कार्यालयाजवळ बक्षीच्या वाड्यामागे रजपूत शिष्याकडे येऊन मुक्काम करीत होते. बाबुराव बक्षी व आप्याजी बक्षींचा पू. गौरीशंकर महाराजांचा संबंध डॉ. काकाजी बक्षीमुळे आला. बाबुराव बक्षींनी गौरीशंकर महाराज आणि पू. बापुराव महाराज यांना घरी बोलाविले आणि दोन संतांची भेट घडली. पू. बापुराव महाराज शिष्यांसह पू. गौरीशंकर महाराजांकडे जात असत. कधी घरची मुले ही पू. बापुराव महाराजांबरोबर सोबत असत. गौरीशंकर महाराज उत्तर हिंदुस्थानी ब्राह्मण असून वाणीत माधुर्य होते. त्यांचा संत अधिकार मोठा होता. पू. बापुराव ते जगदंब स्वरूप आहेत असे सांगत आणि त्यांना भगवती म्हणत. वृत्ती लहरी असून कधी विनोदी बोलायचे. त्यांच्या बोलण्यात विश्वास आणि जरब होती.

गौरीशंकर महाराज उंच, सडसडीत, गोरे होते. असे लोक सांगतात की एकदा एक पहेलवान भक्त त्यांच्याकडे आला. पहेलवानच्या बोलण्यात कदाचित गर्वाची झालर पू. गौरीशंकर महाराजांना दिसली. पू. गौरीशंकर महाराजांनी पहेलवानला विचारले "पहेलवान, तेरे में ताकत है तो हाथ से इस पीढ़े को तोड़ दे." तो पाट मोठा आणि मजबूत होता. पहेलवान म्हणाला "महाराज, कुस्ती खेलना अलग बात है। पीढ़ा में हाथ से नहीं तोड़ सकता." पू. गौरीशंकर महाराज यांनी कोप्याने जागेवर तो पाट चमत्कारिक रीत्या तोडला. सर्वांना आश्चर्य वाटले. ही त्यांच्या दैविक शक्तीची किमया होती. चमत्कार होता.

प.पू.बापुराव महाराज व प.पू.गौरीशंकर महाराज

पू. बापुराव महाराज पू. गौरीशंकर महाराज नागपूरला आले की शिष्याला पाठवून त्यांना बोलावून घेत असत. पू. गौरीशंकर महाराज पू. बापुराव महाराजांकडे जायला निघाले की म्हणत "चलो मुकुंद ने बुलाया है। मुकुंद के घर जाना है।" पू. बापुराव महाराजांना ते कृष्णच समजत आणि "मुकुंद" म्हणून संबोधित असत.

श्री वासुदेवराव मुळे पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य होते. नागपूरला पू. बापुराव महाराजांचे घर लहान असल्यामुळे पू. बाबासाहेब महाराजांची पुण्यतिथी वासुदेवराव मुळेकडे करण्याचे ठरले. पू. बापुराव महाराजांनी पू. गौरीशंकर महाराजांना बोलाविण्यासाठी शिष्याला पाठविले. त्याकाळी सोवळ्यात स्वयंपाक व सोवळ्यात पंगती बसत होत्या. जेवणापूर्वी जेवणाऱ्याला कपाळाला गंध लावण्याची पद्धत होती. शर्ट, बनियान काढून धोतर- सोवळे नेसून लोक जेवायला बसत. शर्ट पॅण्ट घालणारे भक्त पिशवीत धोतर किंवा सोवळे जेवण्यासाठी पिशवीत आणीत असत. ते घालूनच जेवणारे पू. बापुराव महाराजांच्या पंगतीत जेवायला बसत. पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य अण्णासाहेब थेरगावकर यांनी सर्वप्रथम पू. बापुराव महाराज आणि पू. गौरीशंकर महाराज यांना कपाळाला लावण्यासाठी गंधाची वाटी हातात घेतली. पू.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

गौरीशंकर महाराज पाटावरून उठले आणि त्यांनी अण्णासाहेब थेरगावकरच्या हातातून गंधाची वाटी घेत म्हणाले "मुझे मुकुंदा के नाभि को (बेंबीला) हाथ लगाना है और गंध लगाना है। इससे मेरे जनम जनम के पाप धुल जायेंगे।"

पू. बापुरावांच्या बेंबीला म्हणजे श्रीकृष्णाच्या बेंबीला हात लावून स्पर्श करून गंधाने बेंबीची पूजा करून स्वतःचे सार्थक करून घेण्याचा भाव पू. गौरीशंकर महाराजांनी दाखविला. पू. बापुराव महाराज हे साक्षात कृष्णरूपी अधिकारी आहेत असे सांगितले. योग सिद्धिमधे देवीस्वरूप कुंडलिनी जागृती मणिपुर चक्रावर बेंबीच्या भागात स्थापित होते. यास स्वर्गलोक असे म्हणतात. श्रीकृष्णाच्या या जागेवर स्पर्श करून अभिवादन करणे आणि अनुभव घेणे या साठी पू. गौरीशंकर महाराज उत्सुक होते.

सूरदास म्हणाले "जो गुरु केवळ दर्शन, स्पर्श किंवा मंत्रोपदेशाने शिष्याच्या देहात परमानंदाची अनुभूती निर्माण करून अनुभव देऊ शकतो त्या गुरु शिवाय दुसरा गुरु करू नये."

"गुरोर्न्यस्यैव संस्पर्शात् परमानंदोऽभिजायते। गुरु तमेव वृणुयात् ना परं मतिमान्नरः ॥"

सूरदास म्हणाले "एकदा गौरीशंकर महाराजांना पू. बापुराव महाराजांनी नाथबीजेच्या दिवशी उत्सवाला बोलाविले. त्यावेळी गौरीशंकर महाराजांना फणफणून ताप होता. पू. गौरीशंकर महाराजांनी घरून निघतांना उशीला आदेश दिला "हम मुकुंदा के घर प्रसाद लेने जा रहे हैं तब तक इस बुखार को संभालना." पू. गौरीशंकर महाराज पू. बापुराव महाराजांकडून येईपर्यंत उशी तापलेली गरम होती. असे शिष्याने सांगितले.

प.पू.श्री बापुराव महाराजांनीच सांगितलेली एक गोष्ट आहे. एकदा प.पू.महाराज व प.पू.गौरीशंकर महाराज बैठकीत बसले असताना प.पू.गौरीशंकर महाराजांचा एक पहेलवान शिष्य त्यांच्या दर्शनाला आला. हा शिष्य बरेच दिवस आजारी होता. त्याच्या अंगात सतत ताप असायचा. बरेच उपाय करून सुद्धा त्याचा ताप काही जात नव्हता. त्यांनी प.पू.गौरीशंकर महाराजांना बर करण्यासाठी विनंती केली. तेव्हा त्यांनी प.पू.बापुराव महाराजांकडे बोट दाखवून म्हटले "ये मुकुंदा बैठा है इसके पैर पकड़" (प.पू.गौरीशंकर महाराज, प.पू.बापुराव महाराजांना "मुकुंदा" म्हणायचे). त्याप्रमाणे त्यांनी प.पू.महाराजांना नमस्कार केला व आश्चर्य - त्याचा ताप प.पू.महाराजांच्या अंगात आला व त्याचा ताप लगेच उतरला. प.पू.महाराज लगेच म्हणाले ;

जिसकी करनी वो भरे, तुम क्यों भए उदास ।

कबीरदास की झोपड़ी, गलकटियन के पास ॥

लगेच प.पू.महाराजांचा ताप उतरला व परत त्या पहेलवानाच्या अंगात चढला. हे बघून प.पू.गौरीशंकर महाराज हसून म्हणाले "ये मुकुंदा बदमाश है. आ यहां आ. " नंतर प.पू.गौरीशंकर महाराजांनी त्याला ठीक केले.

सूरदास म्हणाले "संत लोककल्याणासाठी चमत्कार दाखवितात आणि त्यांना भक्तिमार्गावर ठेवतात. ते स्वतःच्या हितासाठी, लोभ आणि कीर्तीसाठी चमत्कार दाखवीत नाही. मनुष्य असामान्य अधिकार भगवंताच्या भक्तिने मिळवू शकतो आणि पंचमहाभूतांवर सत्ता गाजवू शकतो, हे संत भक्तांना दाखवितात.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

लोक भक्तिमार्गावर रहावे हा हेतु असतो. संतवृत्ती अशी असते. "सुख दुख समे कृत्वा, लाभालाभौ जयाजयौ." म्हणून पू. गौरीशंकर महाराजांची एक गोष्ट अण्णा थेरगावकरांनी अनुभवली ती सांगतो -

पू. गौरीशंकर महाराज लोकांना क्लेश दुःख विदित केल्यावर त्यावर उपाय सांगायचे. पू. बापुराव महाराजांचे परमशिष्य अण्णासाहेब उर्फ परशुराम मोहिनीराज थेरगावकर यांना त्यांच्या "सीट"च्या जागेवर 'फंगस इंफेक्शन' झाले. डॉक्टरांनी 'डिफ्थेरिया' आहे असे समजून उपाय केला. त्यांना आराम पडेना. खाणे पिणे अवघड झाले. पू. बापुराव महाराजांना याबद्दल विचारले तर त्यांनी गौरीशंकर महाराजांकडे जायला सांगितले. म्हणून बाळ थेरगावकर पू. गौरीशंकर महाराजांकडे सिंदीला गेला. त्याने अण्णासाहेबांची परिस्थिती पू. गौरीशंकर महाराजांना सांगितली आणि पू. बापुराव महाराजांनी पाठविले आहे असे सांगितले. गौरीशंकर महाराजांनी उपाय सांगितला. मसूरीच्या डाळीचे छिलके घ्यावे व त्याच्या पाण्याचे गुळणे करून काळ्या दगडावर थुंकावे. हा उपाय निष्ठेने अण्णासाहेबांनी सुरु केल्यावर ते दोन दिवसांत बरे झाले. याचे शास्त्रीय कारण कोणालाच माहित नाही. संत वचनावर, सद्गुरु आदेशावर आणि स्वतःच्या कर्मावर निःशंक निष्ठा असल्यावर फळ मिळते आणि पंचमहाभूत संतवचनांच्या आधीन असतात असे दिसते. अशा प्रसंगातून, अनुभवातून आपण असे शिकायचे की आपल्या निष्ठेत शंका कुशंका बाजूला ठेवून सद्गुरूने सांगितलेल्या पारमार्थिक मार्गावर कर्म करीत राहिल्यास भगवंत प्राप्ति नक्कीच होईल. "संकल्पादेव तद् श्रुतः"

मुक्तयोगी लोक संकल्पाने अकल्पित वाटणाऱ्या गोष्टी घडवून आणून लोककल्याण करतात. म्हणून भक्ताने निष्ठा ठेवून सद्गुरुला शरण जावे.

"सर्वधर्मान् परित्यज्य, मामेकं शरणं ब्रज ॥"

तात्याजी भालेकर वर्धला कलेक्टर ऑफिसमध्ये असतांना रामभाऊ पाध्ये त्यांना मित्र मिळाले. रामभाऊ पाध्ये हे ज्योतिषी होते आणि इलेक्ट्रिसिटी बोर्डमध्ये कामाला होते. तात्याजींची पत्नी वारल्यामुळे त्यांनी मुलांसाठी नागपूरला बदली करवून घेतली. यथावकाश रामभाऊ पाध्येंची बदली खापरखेडा येथे झाली. डॉ. अण्णासाहेब भालेकरांना पू. बापुराव महाराजांनी संकटमुक्त केले हे त्यांना माहित होते. ते पू. बापुराव महाराजांकडे येऊ लागले. ते चंद्रपुरला पण जात. रामभाऊचे मित्र रंगराव माधव देशमुख यांना त्यांनी चंद्रपुरला पू. बापुरावांच्या दर्शनाला नेले व मंत्र दीक्षा दोघांनी घेतली.

नागपूरला महाल विभागात रामभाऊ पाध्येचे मित्र गोविंदराव मुकटे आणि नानासाहेब उर्फ दिनकरराव वाईकर राहत. ते खापरखेड्याला इलेक्ट्रिक बोर्डात रामभाऊचे सहकारी होते. नानासाहेब वाईकर यांचा वाडा त्यांचे मेहुणे श्री भैयाजी हळदे यांनी घेतल्यामुळे त्याला हळदेचा वाडा म्हणत. मुकटे वाईकरांच्या घराजवळ राहत. हळदे व वाईकर कुटुंब एका ठिकाणी राहत. या वाड्यात राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे प्रचारक राहत. भैयाजी हळदे हे रा.स्व.संघाचे सक्रिय कार्यकर्ते होते. नानासाहेब वाईकरांची बहिण जीजी भैयासाहेब हळदेची सहचारिणी होती. त्यांना प्रचारक, कार्यकर्ते यांची जेवणाची-राहण्याची सोय पहावी लागे. भाऊसाहेब जुगादे प्रचारक या वाड्यात राहत. नानासाहेब वाईकर यांनी ३६व्या वर्षी लग्न केले. त्यांच्या पत्नी उषाबाई त्याकाळी खूपच आजारी होत्या. वजन एकदम कमी झाले होते. औषधोपचाराने आराम पडेना. रामभाऊ पाध्ये यांनी नाना वाईकर व गोविंदराव मुकटे यांना पू. बापुराव महाराजांकडे नेले. नाना वाईकराचा संबंध नानासाहेब जोशी (ब्रह्मपुरी) यांच्या बरोबर राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघामुळे

होता. उषाताई वाईकरांची तब्येत खराब राहत होती म्हणून नानासाहेब जोशींनी त्यांना पू. बापुराव महाराजांकडे नेले. पू. बापुराव महाराज दुसऱ्या दिवशी नानासाहेब वाईकरांकडे आले. पू. बापुराव महाराज उषाताईच्या पलंगाजवळ आले आणि म्हणाले "काय झाल व पोरी? घाबरु नको. सर्व ठीक होईल." असे म्हणून त्यांनी उषाताईंना विभूती लावली.

उषाताई महाराजांना म्हणाल्या "महाराज, मी आजारातून वाचेल काय? पोरं लहान आहेत."

पू. बापुराव म्हणाले "काहून घाबरते व पोरी? बाबासाहेब आहेत ना. सर्व ते ठीक करतील. रोज रामनामाची माळ करीत जा. व्यंकटेश स्तोत्र वाच. बाबासाहेबांची विभूती रोज लाव." असे म्हणून त्यांनी हजर असलेल्या व्यक्तितंबरोबर रामरक्षास्तोत्र पठण आणि रामनामाची माळ करवून घेतली. पू. बापुराव महाराजांनी घरात सर्व ठिकाणी विभूती टाकली. उषाताई वाईकरांनी जीजी हळदेंना चहा करायला सांगितला व कणकेचा शिरा भाजला. पू. बापुराव महाराज घरी गेल्यावर उषाताईंना तब्येत बरी वाटू लागली. पू. बापुराव महाराज रोज उषाताईंकडे येऊन विभूती लावायचे. ते रामरक्षास्तोत्र आणि रामनामाची माळ करून घरी जात. असा कार्यक्रम पू. बापुरावांनी एक महिना केल्यावर उषाताईंची प्रकृती सुधारली.

अशीच घटना भैयासाहेब हळदे बद्दल घडली. डॉक्टर म्हणाले की भैयासाहेबांना टी.बी. झाला. त्यांचे वजन ४० पौंड झाले. पू. बापुराव जीजी हळदेंना म्हणाले "काही झाल नाही व ! रोज तेलमालीश कर. लगेच बरे होतील. रडते कशाला. बाळंतिणी सारखे त्याला तेल मालिश पाहिजे. तुझा नवरा ढोंग करतो." पू. बापुरावांनी जीजीकडून कुंकवाचा करंडा मागितला आणि जीजीला कुंकू लावले. हळू हळू तब्येत सुधारली. पू. बापुराव रोज येऊन भैयासाहेबांना विभूती लावत. रामरक्षा आणि रामनामाची माळ करीत. पू. महाराज विनोदाने जीजीला म्हणायचे "तुझा नवरा तर तेल पाण्याने बरा होतोय." भैयासाहेब असाध्य रोगातून पू. महाराजांच्या कृपेने वाचले. वाड्यातील सर्वांची श्रद्धा पू. बापुराव महाराजांवरती दृढावली. वाड्यातील नाना वाईकर, भैयाजी व जीजी हळदे, भाऊसाहेब जुगादे, भाऊ वाराणशीवार हे पू. बापुराव महाराजांकडे रोज दर्शनाला येऊ लागले. गोविंदराव मुकटे, कृष्णराव मुकटे पण पू. महाराजांच्या दर्शनाला येऊ लागले. पू. महाराजांच्या बैठकीला येऊन पू. बापुराव महाराज सांगत असलेल्या गोष्टी ऐकू लागले. या सर्वांनी पू. महाराजांचा गुरुमंत्र घेतला. जीजी हळदे यांनी भाऊ वाराणशीवार याला भाऊ मानले होते. भाऊने हळदेच्या वाड्यात म्हशीच्या दुधाचा व्यवसाय सुरू केला होता. पू. बापुराव दिनकरराव वाईकरांना जावईबुवा म्हणून बोलावू लागले. कारण त्यांच्या पत्नी उषाताई ही पोरगी आहे असे ते म्हणत. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईंना बाहेरगावी किंवा राजकारणेकडे रहायला बजेरियात जायचे असले की उषाताईंना घर सांभाळायला सांगत. वाईकर व त्यांच्या मुलाबाळांना पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईंनी खूप प्रेम दिले. पू. बापुराव जेव्हा एकटे बाहेरगावी जात तेव्हा ते पू. मायबाईंना सांगत की उषाताईंना सोबत म्हणून घरी बोलावून घे. पू. बापुरावांनी दिनकररावांना रोज बाबासाहेब महाराजांची पूजा करायला सांगितली तेव्हा पू. बापुराव महाराजांकडील पू. बाबासाहेब महाराजांच्या फोटोवरून फोटो काढून तो फोटो नित्य पूजेसाठी देव्हान्यात वाईकरांनी ठेवला. त्यांची पू. महाराज आणि पू. मायबाईंवर खूप श्रद्धा होती. नित्य हरिपाठ, ज्ञानेश्वरी, गीता आणि जप ते करायचे. ज्ञानेश्वरीवर त्यांनी लिखाणपण केले. काही दिवसांनी पू. बापुराव महाराजांच्या म्हणण्यावरून खापरखेडा येथे इलेक्ट्रिक बोर्डच्या क्वार्टरमध्ये ते रहायला गेले. नोकरीसाठी काही लोकांनी नाना वाईकरांना भिलाईला जाण्याचा सल्ला दिला. पण पू. महाराजांनी त्यांना नाही जायचे म्हणून सांगितले. नागपूरला पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनाला, बैठकीसाठी, उत्सवासाठी ते नागपूरला येत असत.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

बाबा खातखेडकर यांची ए.जी. ऑफिसमध्ये लिपिक म्हणून नियुक्ति झाली. घरी सर्वाना आनंद झाला. परंतु बाबाला टायफाईड झाला तो उलटला. त्यांनी नोकरीवर रुजू होणे अशक्य होते म्हणून रुजू होण्याची वाढीव मुदत वासुदेवराव शेळके यांनी मिळवून दिली. वासुदेवराव ए.जी. ऑफिसमध्ये ए.जी.चे सेक्रेटरी होते. ते बाबासाहेब राजकारणे यांचे मित्र होते. त्यांनीच बाबाला प्रॉव्हिडण्ट फंड सेक्शन मध्ये जागा करून दिली आणि सेक्शन ऑफिसरला सांगितले की सध्या बाबाची तब्येत ठीक नसल्यामुळे त्याला काम देऊ नका. बाबाला जास्त काम देत नव्हते पण हळू हळू त्यांनी स्वतः काम घेऊन उत्तम गुण दाखविल्यामुळे सर्व अधिकारी खुष झाले. बाबा २२.०१.१९५५ साली ए.जी.ऑफिसमध्ये रुजू झाला. सुरवातीला मायबाईंनी बाबाला सायकल रिकशाने १५-२० दिवस पाठविले. बरोबर भाऊसाहेब राजकारणे जाण्या-येण्याला असायचे. ते पुढे सकाळी झेंडा चौकहून जी.पी.ओ.च्या बसने जाणे येणे करू लागले. पू. बापुराव महाराजांकडे बाबाचा पगार येऊ लागला. पू. महाराज-मायबाईंच्या संसाराला हातभार लागला. याचवेळी झेंडा चौकावर फाटेशाळेसमोर पिंगळे यांचे दोन खोल्यांचे घर मिळाले. म्हणून पू. बापुराव महाराजांनी घर बदलले. या घराला बाजूला अंगण होते.

प.पू.बापुराव महाराज

नवीन घराला मागील बाजूच्या खोलीत स्वयंपाकघर होते. समोरच्या खोलीला पार्टीशन टाकून देवघर होते. देवघरासमोर खिडकी होती आणि अंगाणात जाण्याचे दार होते. समोरच्या खोलीत पू. बापुराव महाराजांचा पलंग होता आणि आला गेल्या लोकांसाठी सतरंजी टाकून बैठक होती. बाहेर दाराने निघाल्यावर दोन पायऱ्या उतरून वाहता रस्ता होता. रस्त्यापलीकडे फाटेशाळेचे प्रांगण आणि शाळा होती.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

दोन घर सोडून झेंडा चौकाकडे आप्पासाहेब राजकारणे राहत. तोच रस्ता लभानतांडा, रघुजीनगरला जायचा. सध्याचे रेशीमबाग दीड किलोमीटरवर रघुजीनगर जवळ आहे. झेंडा चौकावरून १०-१५ घर ओलांडल्यावर डावीकडे चिटणीसांचा वाडा व चिटणीसपुरा आहे. झेंडा चौकावरून डावीकडे गंगाबाई घाटकडे जाणारा रस्ता नवाबपुऱ्याहून जातो तर उजवीकडे महाल-कोतवालीकडे जाणारा रस्ता आहे. पिंगळे यांच्या घरातून डावीकडे समोर अमरज्योती टॉकीज (सध्याचे नटराज टॉकीज) आहे. या शेजारी रेशनचे दुकान होते. डावीकडे जाणारा रस्ता वेदशाळेवरून आयाचित मंदिरला जातो. झेंडा चौकावरून महाल चौकाकडे जाणाऱ्या रस्त्यावर डॉ. बोधनकर, हळदेंचा वाडा आणि आतील बाजूला मुकटे राहत होते. याच रस्त्यावर झेंडा चौकाजवळ नाईकरोड डावीकडून सुरु होऊन अर्धा किलोमीटर अंतरावर तुळशीबाग रोडवर गुजरच्या वाड्यासमोर संपतो. गुजरच्या वाड्याच्या बाजूला लक्ष्मणराव मोहितेंचा वाडा आहे. त्यांत तात्याजी भालेकर भाड्याने राहत. याच मोहितेंच्या वाड्यात सी.पी. एण्ड बेरार शाळेचे त्यावेळचे हेडमास्तर, संस्थापक, नंतर झालेले सुपरिटेण्डंट गं.स.गोखले राहत. नाईक रोडवर जानेफळकर यांचा वाडा आहे. झेंडा चौकावर जिथे नाईक रोड सुरु होतो तेथे रस्त्याच्या कडेला कोपऱ्यावर वसंतराव घाटे यांचे घर होते. वसंतराव घाटे यांचे वडील बाबाजी घाटे, आई आणि स्वतः वसंतराव तेथे राहत होते. हा परिसर दीड-दोन कि.मी.च्या आत होता.

फाटेशाळेच्या प्रांगणाजवळ नारायण हिवसे हा मुलगा राहत होता. तो प्रांगणात खेळत असे. त्याला पू. बापुराव महाराजांचे नवीन बिऱ्हाड पिंगळे यांच्या घरी रहायला आले हे दिसले. बरोबरीचे मधु, बाबा दिसले. पू. बापुराव महाराज नेहमी धोतर, कोट, टोपी, गळ्यात माळ घलून बाहेर जातांना दिसत आणि सतत माळ जपतांना दिसत. एक वेगळ्याच व्यक्तिमत्त्वाची नारायण हिवसेवर छाप पडली. नारायण स्वतः शांतवृत्तीचा, सडसडीत बांध्याचा, हसरा चेहरा, चुणुकदार चंटा आणि बोलण्यात गोडवा असलेला मुलगा होता. पू. बापुराव महाराजांकडे सतत येणाऱ्या-जाणाऱ्यांचा राबता त्याला दिसू लागला. एक दोन वेळा पू. बापुरावांच्या दारासमोर पायरीवर येऊन उत्सुकतेने बसून बैठकीत लोक काय बोलतात हे नारायणने बघितले. बैठकीत नेहमी देवाच्या गोष्टी, रामनामाबद्दल उपदेश, गोड भाषेत वऱ्हाडी शिव्यांसह आकर्षक महाराजांचे बोलणे, रामरक्षा सामूहिक म्हणणे यामुळे नारायण भारावला. त्याला वाटले की त्याने पू. बापुरावांशी बोलावे. तेव्हा पू. बापुरावांनी त्याला हाक मारली.

पू. बापुरावांनी नारायणला म्हटले "ऐ डेंगाड्या, इथे पायरीवर बसून रोज काय करतो."

नारायण म्हणाला "काही नाही जी. तुमच्या गोष्टी ऐकत होतो."

पू. बापुराव म्हणाले "छोट्यांनी मोठ्यांच्या गोष्टी ऐकू नये."

नारायण म्हणाला "काहून जी? मला पण देवाच्या गोष्टी आवडतात."

पू. बापुरावांनी नारायणला कुठे राहतो, काय करतो वगैरे चौकशी केली. पू. बापुरावांनी सांगितले की येथे येऊन रोज रामनामाची माळ कर व रामरक्षा म्हणत जा. नारायणला हे नवीनच होते. त्याला वाटले की त्याच्या जीवनांत एक आगळाच बदल होत असून त्यात आनंद येत आहे. नियमित पू. बापुराव महाराजांच्या दरबारांत येण्यामुळे खातखेडकरांच्या घरांत तो केव्हा नातेवाईकांसारखा वाटू लागला हे कोणालाच कळले नाही. पू. बापुराव त्याला कधी पाय दाबायला सांगायचे तर कधी विडा लावून मागायचे किंवा पान खलबत्यात कुटून मागायचे. कधी त्याला कुटलेल्या पानाचा प्रसाद पू. बापुराव कडून मिळायचा. शिष्य मंडळीतही तो सर्वांना प्रिय झाला. पू. बापुराव महाराजांना शिष्यगण आणि राजकारणे मंडळी जेव्हा बोलावीत तेव्हा पू. महाराज नारायण, वसंतराव घाटे, वसंत मोहरीर, मधु मोहरीर, अजून त्यावेळी हजर

असलेल्या भक्तांना जेवायला घेऊन जात. जेवायला २०-२५ लोक येतील याची यजमानाला कल्पना असे. नारायण बैठक साफ करीत असे, सतरंजी घालीत असे. तो पू. बापुराव महाराजांना अध्यात्मिक विषयावर अनेक प्रश्न बैठकीत विचारीत असे आणि पू. महाराज नारायणला प्रेमळ शिष्या देऊन थोडक्यात उत्तर देऊन समाधान करीत असत. कधी म्हणत "डेंगाड्या, कशाला अशा प्रश्नाच्या भानगडीत पडतो? पहिले घोट्या कर. म्हणजे रामनामाच्या माळाकर. देव आपोआप मिळतो किंवा देव आपले सर्व कामे करतो."

मनसारामने सूरदासांना विचारले की लहान वयात नारायण हिवसेंना संत सहवासाची गोडी लागली व त्याला पू. बापुराव महाराजांसारखे थोर संत मिळाले हे अहोभाग्यच. पू. बापुराव महाराजांनी हा घोट्या शब्द रामनाम घेण्यासाठी वापरला म्हणजे जास्तीत जास्त शक्य तेवढा जप करा असेच पू. बापुरावांना म्हणायचे होते ना?

सूरदास म्हणाले "पूर्व सुकृत आणि पुण्याईनेच चांगले वाईट या जन्मी माणूस भोगतो म्हणून सत्संग आणि सद्गुरु मिळणे हे पूर्व पुण्यच म्हणता येईल आणि ते पुढेही साठत रहावे. त्यामुळेच मानवाचा आत्मा उद्धरू शकतो. म्हणून त्यासाठी तसे पुण्यकर्म करायला हवे.

गीता म्हणते "उद्धरेदात्मनात्मानं नात्मानमवसादयेत् । आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥" (गीता ६/५)

किंवा तुकाराम महाराज सांगतात "आपणचि तारी । आपणचि मारी । आपण उद्धरी । आपणाया ॥" याचा अर्थ आपणच आपला उद्धार करण्यासाठी प्रयत्न केले पाहिजे. जसे पेराल तसे उगवेल. "जैसे पेरिले असे शेत । तेच उगवे परियेसा ॥"

चांगले उगवायचे व भरघोस पीक घ्यायचे असेल तर चांगले बीज निवडावे, शेतीची मशागत आणि खत पाणी योग्य वेळी करावी. हे जसे आवश्यक आहे तसेच आपल्या कर्माचे आहे. त्यासाठी गुरुचरित्रात पण उल्लेख आहे.

"पूर्व जन्मीचे निक्षेपण । सुकृत अथवा दुष्कृत जाण ।

आपले आपण भोगणे । पुढलिया वरी काय बोला ॥"

म्हणून नारायण हिवसे आणि पू. बापुरावांचे सद्भक्तांना थोर सद्गुरु मार्गदर्शक मिळाले."

सूरदास म्हणाले "पू. बापुराव महाराजांचा भर लोकांनी रामनाम जपावे व भक्ति दृढ करावी हा हेतु होता. घोट्या करा असे मुक्ताबाई सांगतात आणि त्यांनी घोटी शब्द वापरला आहे.

"नाममंत्रे हरि नित्य दासा पावे । ऐकोनी घ्यावी झडकरी ।

मुक्ताई चिंतनी हरिप्रेम पोटी । नित्य नाम घोटी अमृत सदा ॥"

मुक्ताई सांगते अखण्ड हरिनामाचा घोट्या करण्याने नित्य अमृत प्राशन करण्याचे समाधान दासाला मिळते. नाम घेतांना भगवंत ते नाम ऐकतो आणि भक्ताच्या जवळ सदा सर्वकाळ राहतो. मुक्ताई यासाठी नाम घेतांना अंतःकरणात आणि चिंतनांत प्रेमाचा अखण्ड अबाधित शुद्ध भाव ठेवते.

भगवंत प्रेमाने अंतःकरणांत कसा व्यापून घ्यावा यासाठी सद्गुरुकृपा आणि मार्गदर्शन आवश्यक आहे. सद्गुरु त्यासाठी नाममंत्र देतात. तो मंत्र अमृतमय आहे.

"साच आणि मवाळ । मितुले आणि रसाळ । शब्द जैसे कल्लोळ । अमृताचे ॥" असे पू. ज्ञानराज माऊली सांगते.

सद्गुरुकृपेने परब्रह्म प्राप्ति अभ्यास करून अनुभव घेऊन मिळाले आणि मनाला संतोष मिळाला असे ज्ञानराज माऊली सांगते. त्या परब्रह्माला पाहून मनाची तन्मयता त्यांनी साकारली -

"निरखित निरखित गेलिये । पाहे तव तन्मय जालिये ।

उन्मनी मन निमाले । सावळे परब्रह्म भासले ॥"

असे संतांचे स्वानुभवाचे अनुकरण दृढतेने आणि निष्ठा ठेवून केले तर साधकाला अनुभव मिळून भगवंताच्या सगुण-निर्गुणाचे दर्शन मिळेल. याची खात्री या संतांना आहे."

नारायण हिवसे मॅट्रिकची परीक्षा पास झाला. त्याने पू. बापुराव महाराजांना विनंती केली "महाराज आता मला शिकायचे नाही. शेती मला जमणार नाही. ती बटईने कोणाकडून करून घेईन. घरी आई आहे. पुढे घरचा प्रपंच सांभाळायचा आहे. म्हणून मला नोकरी लावून द्या."

पू. बापुराव महाराज म्हणाले "ठीक आहे. लागेल नोकरी." काही दिवसांनी तात्पुरती नोकरी नारायणला लागली. पू. बापुरावांनी भैयासाहेब राजकारणे आणि बाबासाहेब मोहरीलांना नारायणला नोकरी लावून द्या असे सांगितले. कारण आधीची नोकरी सुटली. यामुळे नारायण हिवसेला तहसील कार्यालयात सरकारी नोकरी मिळाली. नारायण ऑफिसमधून घरी आल्यावर पू. महाराजांकडे बैठकीत बसायचा. पू. बापुराव महाराजांचे पाय चेपायचा. त्याच्या चेहऱ्यावर सदैव समाधान दिसे. नेहमीच तो आनंदी असायचा. नारायणला याचे रहस्य काय म्हणून विचारले तर म्हणायचा हे सर्व पू. बापुराव महाराजांमुळे त्याला प्राप्त झाले.

आप्पासाहेब देशपांडे हे गव्हर्नमेंट सायंस कॉलेज मध्ये जीवशास्त्राचे लेक्चरर होते. ते झोंडा चौकावर बापूसाहेब चिटणीसांच्या वाड्यात भाड्यानी राहत होते. देशपांडे हे आष्टीच्या देशपांडे पैकी होते. पूर्व पुण्याई त्यांच्या घराण्यात होती. ते पू. बापुराव महाराजांकडे येऊ लागले. त्यांच्या पत्नी कमलाबाई या पण धार्मिक होत्या. त्यांनी पू. महाराजांचा मंत्र घेतला. नागपूरच्या आधी आप्पासाहेब देशपांडे यांना अमळनेरला नोकरी होती. नागपूरला भैयासाहेब राजकारणेकडे आप्पासाहेबांचे चुलत भाऊ दादासाहेब देशपांडे त्यांच्या बहिणीला पू. बापुराव महाराजांच्या भेटीला घेऊन आले. त्यांच्या बहिणीला सोरायसिस झाला होता. तिला या बीमारीतून मुक्त करावे अशी विनंती आप्पासाहेब यांच्या भावाने पू. बापुराव महाराजांना केली. तेव्हा पू. बापुराव महाराज म्हणाले "कमलाबाई माझी बहिण आहे. तिला मी सांभाळतो. तुमची बहिण तुम्ही सांभाळा."

कमलाबाईच्या वडिलांचे नाव बळवंत लक्ष्मण देशमुख हे पवनीचे मालगुजार होते. उमरेडला रहायचे. त्यांना पू. वासुदेवानंद सरस्वती टेंबे स्वामींचा गुरुमंत्र होता. उमरेडचे लाटणे महाराज हे जन्मतः अवलिया होते. कंदीलाच्या काचेची माळ घालून फिरायचे. दोन दगड घेऊन वाजवीत काहीतरी म्हणायचे. विदेहावस्था होती. ते सकाळ संध्याकाळ बळवंतराव देशमुखकडे यायचे. कधी कधी खायचे तर कधी त्यांना खायला दिले तर ते खात नसत. ते कधी पोहे दिले तर त्यात पाणी टाकून द्यायचे. उमरेडचे काही लोक त्यांना वेडा समजत तर काही लोक संत लाटणे महाराज म्हणत. उमरेडच्या लक्ष्मणराव हरदास यांना बाळकृष्णपंत लुले यांची मुलगी दिली होती. लक्ष्मणराव हरदास यांना गोपाळ नावाचा मुलगा नवसाने झाला. त्याच्या वेडेपर स्थितीतून तो सुधारावा म्हणून बाळकृष्णपंत लुले यांनी लक्ष्मणराव इहलोकी गेल्यावर नागपूरला पू. बाबासाहेब जामदारकडे आणले व उपाय विचारला. पू. बाबासाहेब जामदार यांनी सांगितले की हा मुलगा वेडा नसून योगीराज, परमकृपाळु जनकल्याणार्थ अवतरला आहे. पू. बाबासाहेब यांनी गोपाळ उर्फ लाटणे महाराजांची मौंज करून त्याच्याकडून रोज १०८ औदुंबरला प्रदक्षिणा घालायला

सांगितल्या. तसे करण्याचा लुले यांनी प्रयत्न केला पण हे व्रत गोपाळाने पाळले नाही. ही ई.स. १९०९ सालची गोष्ट आहे. ई.स. १९१० साली पवनीला पू. वासुदेवानंद सरस्वतींचा चातुर्मास होता. त्यांनाही गोपाळाला दाखविले. त्यांनीही सांगितले की हा मुलगा तुमच्या उपयोगाचा नाही. हा योगी असून लोकांनी याच्या सहवासांत आपला उद्धार करून घ्यावा. असे विदेही पुरुषांबद्दल श्री नृसिंह तापनीय उपनिषदांत म्हटले आहे की असे महात्मे परमेश्वरच पाठवितो. अशीच विदेहावस्था शुक व वामदेव मुनींची होती. त्याबद्दल संदर्भ आहे.

"शुकश्च वामदेवश्च देव सृती देव निर्मिते ।

शुको विहंगमः प्रोक्तो वामदेवः पिपीलिका ॥"

पू. लाटणे महाराज नागपूरला श्रीमंत बुटी यांचे कडे येत असत. त्यांच्या कारमधे ते फिरत असत. पू. गौरीशंकर महाराज व लाटणे महाराजांची भेट होत असे. पू. गौरीशंकर महाराज व पू. लाटणे महाराज एकत्र कारमधे बसले. पू. लाटणे महाराज सीटवर न बसता पू. गौरीशंकर महाराजांच्या पायाशी बसले. पू. गौरीशंकर महाराजांनी पू. लाटणे महाराजांना सीटवर बसा म्हणून सांगितले. पू. लाटणे महाराज म्हणायचे "मला सीटवर बसता येत नाही." त्यांची वृत्ती अवलिया होती. ते कधी लोकांकडून घड्याळ मागायचे आणि त्याची माळकरून घालायचे. अण्णा थेरगावकरांना त्यांनी घड्याळ मागितली होती.

कमलाबाई देशपांडे यांना मासिक अशौच असतांना लाटणे महाराज त्यांना शिवले. यामुळे एक मानसिक दृष्ट्या दडपण तिच्यावर होते. कमलाबाईंनी पू. बापुराव महाराजांना या घटनेबद्दल विचारले. पू. बापुराव महाराज त्यांना म्हणाले "संतांना कसला विटाळ? ते स्वयं मुक्त आत्मा आहेत. ते पवित्र आहेत. त्यामुळे तुला काही दोष नाही. गंगेला ओढा मिळाला तर ओढा पवित्र गंगारूप होतो." कमलाबाईंना पू. बापुराव महाराजांच्या वचनांनी समाधान वाटले. कमलाबाईंचे भाऊ भावजयी शंकरराव-पद्मा, त्रिंबक-मीनाक्षी देशमुख हे पू. बापुरावांकडे येऊ लागले. त्यांनी भैयासाहेब राजकारणेंकडे पू. बापुराव महाराजांचा गुरुमंत्र घेतला. कमलाबाईंचे वडील रोज करुणात्रिपदी प्रार्थना म्हणायचे.

अंबूताई भालेकर यांचे आजोळ वैद्य हे उमरेडला होते. गोविंदराव वैद्य मामा आणि अंबूताईची आई रमाबाई बक्षी (आण्याजी बक्षी यांच्या पत्नी) यांचे संगीताकडे उमरेडला पालनपोषण झाले. संगीत हे उमरेडच्या शिवानंद महाराजांचे भक्त, यामुळे बक्षी कुटुंब शिवानंद महाराज आणि लाटणे महाराजांकडे दर्शनाला जात होते.

पू. बापुराव महाराज आणि आप्पासाहेब देशपांडे आणि कमलाबाई देशपांडे यांचा पूर्व पुण्याईने संबंध होता. पिंगळे यांच्या घरांत असतांना बरेच दिवस सकाळी पू. बापुराव महाराज कमलाबाईंकडे स्नान, पूजेसाठी जात होते. त्यांच्याकडे दिनकरराव वाईकर-पत्नी यांना गुरुमंत्र दिला. अनेक शिष्यांना पू. बापुराव महाराजांनी चिटणीसपुण्यात आप्पासाहेब देशपांडे कडे गुरुमंत्र दिला. संध्याकाळी आप्पासाहेब व कमलाबाई पू. बापुराव महाराजांकडे दर्शनाला येत असत. बैठकीला उपस्थित राहत. बापूसाहेब चिटणीसांनी त्यांनी चाळ विकायला काढल्यामुळे ई.स. १९५६ साली आप्पासाहेब देशपांडे रामदासपेठ नागपूरला काचीपुण्यात रहायला गेले.

पू. बापुराव महाराज, पू. नाना महाराज, पू. मायबाई, अंबूताई, आक्का रोडे (अंबूताईची बहिण) हे १९७० साली उमरेडला लाटणे महाराज व शिवानंद महाराज यांच्या मंदिरात दर्शनाला गेले होते.

सूरदास म्हणाले "पू. बापुराव महाराज, पू. मायबाई महाराज पिंगळे यांच्या घरी राहत असतांना त्यांच्या संतकार्यात अनेक घटना घडल्या. गृहस्थीचे कर्म आणि पारमार्थिक कार्य पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई महाराज यांनी सद्गुरु श्रद्धेने कुठलाही अवडंबर न करता केले. ही असामान्य क्षमता लोकांच्या नजरेतून कशी सुटेल? या साठी धैर्य, निष्ठा, आत्मबळ, विश्वास, ज्ञान, अनुभव असे अनेक गुण असावे लागतात. ते गुण पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई मध्ये होते. "प्रपंच परमार्थ वेगळाचि नाही." असे ते म्हणत. प्रपंचातील सर्व कर्मे ते सद्गुरुला स्मरून आणि त्यांना अर्पण करून करीत होते. त्यांच्याकडे अद्वितीय खजीना होता. आत्मबोध, अनुभवसिद्ध ब्रह्मकर्म ज्ञान, अननुभूत परमानंदाचा ठेवा, शुचिर्भूत अंतःकरण, नैतिक सामर्थ्य, सहज समाधियोग, निगर्वता, भक्तिमार्ग आणि नामस्मरणाच्या बळावर याच मार्गाने लोककल्याण आणि जागृती करण्याचे व्रत आणि "वसुधैव कुटुंबकम्" ही धारणा होती. लोकांचे क्लेश दूर व्हावे, त्यांचा गृहस्थाश्रम चांगला चालावा आणि परमार्थ उत्तम साधावा ही पू. बापुराव व पू. मायबाईची आंतरिक इच्छा होती. ते भक्तांसाठी मायबाप, सद्गुरु, बंधु, सखा, बहिण असे होते. श्रीकृष्णाने असे अनेक रूप घेतले होते ना? तो वृंदावनांत बाळकृष्ण, गोपसखा, मथुरेत अधर्माचा म्हणजे कंस वध करणारा, द्वारकेत गृहस्थाश्रम थाटून रुक्मिणीचा पती आणि सुदाम्याचा सखा, द्रौपदीची लाज राखण्यासाठी धावून येणारा बंधु, विराट स्वरूप यशोदेला दाखविणारा भगवंत, स्त्रियांचे रक्षण करणारा, अर्जुनाला गीतेतून जीवनबोध देऊन कर्म-ज्ञान-योग-भक्ति देणारा असा पूर्ण पुरुष योगेश्वर कृष्ण होता. हे श्रीकृष्णाचे गुण अद्वितीय होते. संतांकडे ही असे कार्य करण्याचे सामर्थ्य असते नव्हे भगवंताच्या इच्छेनेच असे कार्य संतांकडून अंशरूपाने घडून येतात. भगवंत संतरूपात येतो व भक्तांसाठी वावरतो. "मद्भक्ता यत्र गायंति । तत्र तिष्ठामि नारद ॥" हे भगवंताचे ब्रीद आहे. जेथे भक्त भगवंताचे पूजन, स्मरण, भजन कीर्तन, नामस्मरण करतो त्याच्या जवळ भगवंत वास करतो.

पू. बापुराव महाराज पू. मायबाई ही वात्सल्य मूर्ति, करुणेचा सागर, दयाघन, उदार, निरपेक्ष प्रेमी, निगर्वी, संवेदनाक्षम मन, शुद्ध चारित्र्य व अंतःकरण, धुरिणत्व सांभाळणारे, समदृष्टिवान, आत्मीयता जपणारे, त्यागाची मूर्ति होती. शब्दात मोजता सांगता न येणारे त्यांचे गुण व्यापक होते. त्याहून त्यांच्या मनाच्या व्यापकते पुढे आकाशही ठेंगणे होते. त्यांची दृष्टि विशाल होती. संत स्वतःचा गृहस्थाश्रम हरिरूप होऊन मुक्त करतात. मुक्ताई म्हणते त्याप्रमाणेच पू. बापुराव व पू. मायबाईचा गृहस्थाश्रम नामबळाच्या तपाने नटलेला होता. त्यांचे जीवन संकटांनी पोळलेले असले तरी त्या अग्निना हरिनामाच्या वर्षावाने मात करून मुक्त होऊन स्वतःचा संसार मुक्त केला.

"नामबळे देही असोनि मुक्त । शांति क्षमा चित्त हरिभजने ॥
दया धरा चिती सर्वभूती करुणा । निरंतर वासना हरिरूपी ॥
माधव मुकुन्द हरिनाम चिती । सर्व पै मुक्ती नाम पाठे ॥
मुक्ताई धन हरिनाम उच्चार । अवघाचि संसार मुक्त केला ॥"

विवेक याला उत्सुकता होती की पिंगळेच्या घरी पू. बापुराव महाराज राहिले तेव्हाच्या घटना ऐकाव्या. म्हणून त्याने सूरदासांना विचारले "सूरदासजी, पू. बापुरावांचे संतकार्य पिंगळेकडे कसे होते आणि काय घटना घडल्यात ते सांगावे."

सूरदास म्हणाले "लोकांपर्यंत संतांची ख्याती पोहोचायला वेळ लागत नाही. जसे कस्तूरीचा सुवास झाकून लपत नाही तशी पू. बापुराव महाराजांची ख्याती आपोआप पसरू लागली. हा गंध कस्तूरीचा आहे असे शपथ घेऊन सांगावे लागत नाही.

"यदि सन्ति गुणाः पुंसां विकसन्त्येव ते स्वयम् ।

न हि कस्तूरी कामोदः शपथेन विभाव्यते ॥"

धार्मिक लोक ऐहिक-पारमार्थिक सुखासाठी शोध घेतात. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईकडे अमृतमय परमानंदाचे मधरूपी साठे अपार भरले होते. म्हणून लोक या संतद्वयी पर्यंत पोहचू लागले. ते त्यांच्याकडून परमानंदाचा लाभ घेऊ लागले. हे भक्त स्वतःला धन्य मानू लागले. एकनाथ महाराज म्हणतात -

"जन्मोजन्मी आम्ही बहुत पुण्य केले,

मग त्या विठले कृपा केली ।

भ्रमर सुवासी मधावरी मासी,

तैसे त्या देवासी मन माझे ॥"

सूरदास म्हणाले "पू. बापुराव महाराज म्हणत की संतांचे चमत्कार, गोष्टी व जीवन सांगायचे असेल तर ते अरेबियन नाईट्सच्या गोष्टी सारखे असते. अरेबियन नाईट्सच्या गोष्टी काल्पनिक असतात. संतांच्या गोष्टी सत्य असतात. ही कथा आपण पुढे नेऊ या."

अण्णा थेरगावकर एन.आय.टी.मधे इंजीनियर होते. तेथे दादा खराबे हे चतुर्थ श्रेणी कर्मचारी होते. त्यांचे मन नोकरीत नव्हते. म्हणून कर्ज काढून ट्रक विकत घेऊन धंदा सुरू केला. त्यांनी ग्रेट नागरोड शेजारी प्लॉट घेऊन घर बांधले. पुढे धंद्यात तोटा होऊ लागला. दादासाहेब चिंतेत होते. अण्णासाहेब थेरगावकरांनी दादासाहेबांना पू. बापुराव महाराजांकडे आणले. दादासाहेब खराबेना दारूचे व्यसन पण होते.

पू. बापुराव अण्णांना म्हणाले "बाप्पा, आम्हा गरीबाकडे गाडीवाल्यांना कशाला आणले?"

अण्णा म्हणाले "दादा खराबे हे देवावर विश्वास ठेवणारे आहेत. ते चिंतेत आहेत. म्हणून आपल्या दर्शनाला आणले."

पू. बापुराव म्हणाले "दादा तर पहेलवान आहेत. त्यांना टॉनिक पाहिजे. आमच्याकडे फक्त तंबाखू पान आहे." (पू. बापुरावांना टॉनिक म्हणजे दारू म्हणायचे होते.)

त्यावर दादांनी पू. बापुराव महाराजांना साष्टांग नमस्कार केला. अण्णावर विश्वास असल्यामुळे पू. बापुरावांवर निःशंक विश्वास ठेवून त्यांच्या दर्शनाला आले. ते पू. बापुरावांना म्हणाले "हो जी महाराज, मला कुस्तीचा शौक आहे. पहेलवान म्हणून कुस्तीची बाजी मारली आहे."

पू. बापुराव म्हणाले "आमच्या जवळ काही नाही. हातात घोट्या करण्यासाठी माळ, तोंडात रामनाम आणि लोकांना द्यायला राख (विभूती) आहे."

दादासाहेब महाराजांच्या लीनतेने आणि त्यांच्या मितभाषणामुळे आनंदित झाले. तेवढ्यांत पू. बापुराव सुधाला म्हणाले "ए सुधे, तुला समजत नाही का व इथे मोठे लोक आले आहेत. त्यांना पानदान द्याव." तेवढ्यात पू. बापुराव महाराजांनी कोणाला तरी शिवी देऊन म्हणाले "भोसडीच्यांना अक्कल नाही. भिकारी आला आहे तर एक मूठ भिक्षा घालावी. आणि लगेच दोहा म्हटला- "जिनके दया धरम नहीं मन में, मुखड़ा क्या देखे दर्पण में."

सुधाने लगेच घरातून वाटीत धान्य आणून भिक्षा वाढली. सुधाने पानाचे तबक बैठकीत आणले. असा व्यवहार बघून दादासाहेब विस्मित झाले. गावरान भाषा पण प्रेमळ व्यवहाराची चुणुक दादासाहेबांना दिसली. त्यांनी मनात ठरविले की हा संत स्वतःला लोकेष्ट्या व लोक कीर्तीमधे गुंतवणारा दिसत नाही. छुपा हीरा आहे. याला आता सोडायचे नाही. आपण सेवा करायची.

दादासाहेब म्हणाले "महाराज, मला तुमची सेवा करायची आहे."

पू. बापुराव महाराज म्हणाले "माझी सेवा करून काय घंटा मिळेल? सेवा मोठ्या संतांची करावी."

दादासाहेब वरमून म्हणाले "महाराज, मला उपेक्षू नका."

पू. बापुराव म्हणाले "बर, येत जा. बाबासाहेब महाराजांची सेवा करा. घोट्या करा."

दादासाहेबांना आंतरिक समाधान मिळाल्यामुळे ते मुलांना व पत्नीला घेऊन पू. बापुराव महाराजांच्या दर्शनाला येऊ लागले. पू. मायबाई दादासाहेबांच्या पत्नी आणि मुलांची आत्मीयतेने चौकशी करीत असत. म्हणून काहीच दिवसांत पू. बापुराव व पू. मायबाईबद्दल खराबे कुटुंबियांची श्रद्धा वाढली आणि प्रेम ही वृद्धिंगत झाले. दरवर्षी १-२ वेळा खातखेडकर कुटुंबियांना व पू. महाराजांच्या शिष्यगणांना भोजनासाठी बोलवायचे. ४०-५० लोक तरी जमा होत आणि तेथे पू. बापुरावांची बैठक रंगत असे. पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य दत्तोपंत तैलंग शास्त्री खराबेकडे सदगुरु अभिषेक करीत असत. दादा व त्यांच्या पत्नी पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईची पादपूजा करून अहेर देत असत. ब्राह्मण भोजन दक्षिणा देत असत. स्वतःच्या कारणे खातखेडकर मंडळीची नेण्या आणण्याची व्यवस्था ते करीत असत. आचार्याकडून सोवळ्यात स्वयंपाक करवून घेऊन ब्राह्मणांच्या पंगती सोवळ्यात बसवीत असत.

दादासाहेब खराबे आणि अण्णा थेरगावकर बरेच वेळा पू. बापुराव महाराज आणि कुटुंबियांना भक्तांकडे जायचे असेल तर स्वतःच्या कारणे नेत असत. त्यांना पू. महाराजांची सेवा करीत आहोत त्यांत धन्यता वाटे. दादा खराबे यांनी मोरटक्क्याचे भारती महाराज यांना गुरु केला होता. दादा खराबे यांच्या पत्नीने पू. बापुराव महाराजांचा गुरुमंत्र घेतला.

एकदा पू. बापुराव महाराज दादा खराबेंना म्हणाले "पहेलवान आहांत आमची मालीश करा." दादासाहेबांनी मालीश सुरु केली. महाराजांची शरीरयष्टी व्यायामाची होती. पण दादासाहेबांना वाटले की मालिश करतांना जोर लावला तर महाराजांना सहन होणार नाही. म्हणून ते हळू हळू मालिश करू लागले.

दादा खराबे यांचा कन्स्ट्रक्शनचा व्यवसाय भरभराटीला आला. हळू हळू त्यांची आर्थिक परिस्थिती सुधारली. त्यांचे दारूचे व्यसन सुटले. पू. महाराज मालिश करून घेतांना दादांना म्हणत "कितनी चढी?"

दादा म्हणायचे "एक बोतल चढी." त्यानंतर दोघेही भक्तांसह हसायचे. एकदा पू. महाराज दादांना म्हणाले "पहेलवान आहात पण जोर कमी आहे." दादांनी त्यामुळे मालिश करतांना जोर वाढविला. नंतर महाराज म्हणाले "मानेला जोराने मालिश करा." दादासाहेबांनी पू. महाराजांच्या मानेला जोरात मालिश सुरु केली. दोन तास मालिश चालू होती. तरी महाराज हूं की चूं करेना. दादासाहेबांना आश्चर्य वाटले की महाराज म्हातारे असून मानेला इतका वेळ मालिश कशी काय सहन होते? या नंतर पू. महाराज म्हणाले "मालिश करून थकले काय? राहू द्या." पू. महाराज दादासाहेब खराबे कडून रात्री ४-५ तास मालिश करून घेत होते. या प्रकारे दादांना गुंतवून त्यांची दारू पू. महाराजांनी सोडविली.

दादासाहेब खराबेमुळे कुही ता. उमरेड जि. नागपूर चे डोमाजी पाटील पहेलवान पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य झाले. ते कुहीवरून महाराजांच्या दर्शनाला येत. ते महाराजांकडे कधी कधी मुक्काम करून मालिश करण्याची सेवा करीत असत. ते त्यांच्या पत्नी आणि मुल महाराजांचे भक्त झाले. त्यांनी गुरुमंत्र घेतला. उत्सवाला ते हजर राहत. डोमाजी पाटील दरवर्षी महाराजांकडे तिखट करण्यासाठी कुही-उमरेडच्या मिर्च्या आणीत होते. सेवा म्हणून भाजीपाला आणायचे.

दत्तोपंत मोरेश्वर तैलंग यांचा व पू. बापुरावांचा संबंध चंद्रपुरच्या देवी उत्सवापासून आला हे सांगितले आहेच. ही त्यांची पूर्व पुण्याई होती. ते महाराजांचे लाडके भक्त होते. श्री दत्तोपंत तैलंग शास्त्री नागपूरला गंगा जमुना भागात राहत. ते भागवताचार्य होते. त्यांचे आजोबा वे.मू. कृष्णशास्त्री तैलंग त्याकाळचे वैदिक विद्वानांपैकी एक होते. ते तपस्वी, वेदाध्यायी आणि परमार्थाची ओढ असणारे ज्ञानी होते. वे.मू. कृष्णशास्त्री हे पू. मोतीबाबा जामदार महाराजांचे शिष्य होते. कृष्णशास्त्री गळ्यात बऱ्याच रुद्राक्षांच्या माळा घालीत असत. ज्या वेळी कृष्णशास्त्रींनी देह ठेवला तेव्हा अग्नि संस्काराच्यावेळी त्यांच्या देहावर ते घालीत असलेल्या रुद्राक्षांच्या माळा घातल्या होत्या. तिसऱ्या दिवशी त्यांच्या चितेतून १०८ रुद्राक्ष मणी उत्तम स्थितीत मिळाले. त्या रुद्राक्षांची माळ दत्तोपंत शास्त्री तैलंग वापरीत असत. दत्तोपंत शास्त्री यांची उपजीविका ही वैदिक याज्ञिकी, भागवत सप्ताह वाचन, चातुर्मासात काही मंदिरात भागवत (त्यांत इतवारी भंडारा रोडवरील जोगेश्वरी मंदिर मध्ये) कथा वाचन करीत असत.

श्री दत्तोपंत तैलंग शास्त्री सुगंधी अतरे पूजेत व स्वतः वापरीत असत. ते बाहेर पडतांना एक लहान बॅग ठेवीत. त्यांत पानाची चंची असे. थोडक्यात कापडाच्या पिशवीत पानदानातील सर्व साहित्य असे. त्यांना स्वतःला पान खाणे आवडत होते. बैठकीत बसून चंची सोडून स्वतःचे पान लावायचे आणि बैठकीतील लोकांना पान लावून द्यायचे. जे लोक स्वतः पान लावून घ्यायचे ते बैठकीतले पानदान सोडून शास्त्रीबुवांच्या चंचीवर तुटून पडायचे. यामुळे शास्त्रीबुवांच्या अवती भवती गराडा असायचा. शास्त्रीबुवांच्या चंचीत रामटेकचे लहान नरम हिरवे पिवळे पान ओल्या बारदाण्याच्या कपड्यात प्लास्टिकमध्ये, अडकित्या, चिक्कण सुपारी, भरडा सुपारी, पांढरी रोठा सुपारी, कस्तूरीच्या गोळ्या, लक्ष्मी टॅबलेट, जायपत्री, लवंग, वेलदोडा, आसमानतारा (थंडाई), तंबाखू, १२० सुगंधी जाफरानी तंबाखू, बनारसचा जन्नतुल फिरदौस जर्दा, बडीशोप, कमावलेला सुगंधी चुना व काथ (ओला व कोरडा), काथ चुना लावण्याचे पितळी पट्ट्या, पान पुसण्याचे फडके असे. शौकीन पान खाणाऱ्याचे साहित्य ठेवीत असत. सर्वांना पानाची सेवा देतांना तास तरी निघून जात असे. पू. बापुरावांना पानाची सेवा देतांना शास्त्रीबुवा तल्लीन होऊन आनंद घेत. यात ते स्वतःला धन्य मानीत असत. पू. बापुराव व पू. मायबाईचे त्यांच्यावर खूप प्रेम होते. शास्त्रीबुवा

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

पत्तरकिनेच्या वाड्यांत, पिंगळेंच्या घरी रोज दर्शनाला येत होते. पू. बापुराव महाराजांना कुटून पान खाणे आवडायचे. त्यांच्या बैठकीत पानदान असायचे. शास्त्रीबुवा पू. बापुराव महाराजांकडे आल्यावर पू. बापुराव महाराज, पू. मायबाई यांना नमस्कार करायचे. पू. मायबाई त्यांच्यासाठी बरेचदा चहा करायच्या, फराळ द्यायच्या व ब्राह्मण म्हणून नमस्कार करायच्या. पू. बापुराव महाराज त्यांना हाक मारायचे "ओ शास्त्रीबुवा, रंडीबाज काढा."

शास्त्रीबुवा म्हणायचे "हो आलो जी" आणि ते लगेच चंची घेऊन पू. बापुरावांजवळ बसून पानाचे साहित्य काढायचे. पान लावून कुटलेली बारीक सुपारी, कुटलेली लवंग, वेलदोडा, बडीशोपची पावडर पानांत टाकून त्यांत थंडाई (आसमानतारा म्हणजे मॅन्थॉल) टाकायचे. या थंडाईला पू. महाराज थट्टेने रंडीबाज म्हणायचे. सर्व भक्तमंडळी हसायचे. पण या वागण्यात पू. बापुरावांची शास्त्रीबुवाबद्दलचे प्रेम व आपुलकी दिसायची.

पू. बापुराव हा 'रंडीबाज' शब्द वापरण्याचे कारण काय असायचे असे बुधरामने सूरदासांना विचारले.

सूरदास म्हणाले "शास्त्रीबुवांचे पीढीजात घर नागपूरच्या गंगा-जमुना भागात होते. त्या भागात वेश्यावस्ती होती. ती शास्त्रीबुवांच्या घराजवळ होती. म्हणून थंडाईला असे नाव देऊन पू. बापुराव महाराज विनोद करायचे."

घरी शास्त्रीबुवा हा क्रोधाचा पुतळा होता. पत्नी, मुल आणि त्यांच्या आईवर नेहमीच रागवायचे. कधी ते मुलांच्या मागे मारण्यासाठी धावायचे. घराच्या बाहेरील व्यक्तित्ताचा राग आला तर ते मौन राहत असत. त्यांचे वडील मोरेश्वरपंत यांना दत्तोपंत ही एकच संतति वाचल्यामुळे शास्त्रीबुवांचे फार लाड झाले. वडिलांकडून शास्त्रीबुवांची प्रत्येक मागणी पुरविल्या जायची. त्यांच्या मनाप्रमाणे प्रत्येक गोष्ट होत असे. पुढे शास्त्रीबुवांना अशी सवय झाली की त्यांच्या मनाप्रमाणे गोष्ट झाली नाही तर त्यांना क्रोध अनावर होत असे. घरातील मंडळी त्यांना घाबरायची. घरात वंश परंपरेने व्रत, सोवळे, वैश्वदेव, धार्मिक विधी होत असल्यामुळे घरच्या मंडळींना जुन्या रुढीच्या शिस्तीत रहावे लागे. शास्त्रीबुवा नागपूरात सायकलवर हिंडायचे. पू. बापुराव महाराज कुटुंब आणि भक्तांसह ते अगत्याने जेवायला बोलवायचे. पू. बापुराव महाराज ज्या भक्तांकडे जेवायला जात असत त्यांना शास्त्रीबुवांच्या हस्ते सद्गुरु अभिषेक करायला सांगत होते. पू. महाराजांकडील उत्सवांत शास्त्रीबुवाकडून पवमानाचा अभिषेक होत असे. शास्त्रीबुवा त्यांच्या खड्या आवाजात आरती आणि मंत्र पुष्पांजली म्हणत होते. शास्त्रीबुवा यजमानांना दक्षिणा किती द्यायची हे सांगत नव्हते. यजमानांनी कमी दक्षिणा दिली तरी त्याबद्दल ते कधीहि बोलत नसत किंवा नाराजी दाखवीत नसत. यजमानांना ते सांगायचे की दक्षिणा स्वेच्छेने द्या. पण जे कार्य करायचे आहे ते दक्षिणेचा विचार न करता त्यांच्याकडून जरूर करून घ्या. त्यांनी स्वतःच्या कमाईकडे कधीच व्यावहारिक लक्ष दिले नाही. पू. बापुराव व पू. मायबाई शास्त्रीबुवांना भक्तांकडील धार्मिक कार्यासाठी नेहमी व्यस्त ठेवीत असत. पिंगळेच्या घरांत असतांना पू. महाराजांनी शास्त्रीबुवाला चातुर्मासात त्यांच्या दरबारी भागवत वाचन करण्याची आज्ञा केली. ही सेवा शास्त्रीबुवांनी देह सोडपर्यंत केली. शास्त्रीबुवा साढेपाच फुटापेक्षा ऊंच, सावळे, मिश्या न ठेवणारे, पाच जानवे जोड घालणारे, उभा चेहरा, खालचे ओठ जाड, स्पष्ट उच्चार, डोक्यावरून केसवपन पण मागाहून चाणक्यासारखी जाड व लांब शेंडी ठेवणारे, झब्बा धोतर, कधी बंडी, बूट, डोक्यावर मखमली किंवा साधी टोपी (कधी रा.स्व.संघाची घोंगडी काळी टोपी) असा वेष ठेवीत असत. शरीर यष्टी सुदृढ होती.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

शास्त्रीबुवांना तिखट आंबट आवडायचे. जेवायला हमखास तिखट भाजी, आंबट दही आवडायचे. भात भरपूर घेऊन त्यांत नागपूरी मिक्स डाळीचे वडे, त्यावर तेलाची मोहरीयुक्त फोडणी, हिंगाचे पाणी असा वडाभात त्यांना आवडायचा. शेवटी दहीभात आवडायचा. पुरणपोळीचे जेवण असले की तुपावर शेकलेल्या पुरणाच्या २-३ पोळ्या कुसकरून त्यावर भरपूर तूप आणि त्या तूपात मुरेल एवढी पिठीसाखर कालवून ते खात असत. या पदार्थाला शास्त्रीबुवा 'सुंदरी' म्हणत असत. त्यामुळे पू. महाराजांकडे किंवा यजमानाकडे त्यांना वडाभात, सुंदरी आणि दहीभाताचा आग्रह असायचा. पंगतीमध्ये अनेक लोकांनी श्लोक म्हणण्याची पद्धत होती. त्यांत खड्या आवाजात ते श्लोक म्हणायचे -

"सुसंगती सदा घडो, सुजन वाक्य कानी पडो ।

कलंक मतिचा झडो, विषय सर्वथा नावडो ।

सदंघि कमळी दडो, मुरडिता हटाने अडो ।

वियोग घडता रडो, मन भवच्चरित्री जडो ॥

सीताकांत स्मरण जय जय राम ॥"

शिष्यवर्ग त्यांच्याकडून पंचांग मुहूर्त, नामकरण, गृहशांती, लग्न-मुंजेचे मुहूर्त व लाभ, शुभदिवस वगैरेची विचारणा करीत असत. त्यांना निरनिराळ्या ठिकाणाहून यज्ञकर्मासाठी आणि धार्मिक विधिसाठी आमंत्रण येत असत.

पू. दत्तोपंत तैलंग शास्त्री उर्फ शास्त्री बुवा भागवत वाचताना

शास्त्रीबुवांची रोज पू. महाराजांच्या बैठकीमध्ये हजेरी असायची. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाईंकडे त्यांचे ब्राह्मण म्हणून विशेष स्थान असल्यामुळे ते सर्वानाच पूज्य होते. दत्तोपंत शास्त्रींचा क्रोध पू. बापुरावांनी हळू हळू कमी केला. शास्त्रीबुवांचे मामा पांडुरंगपंत वाराणशीवार, शालक महावादीवार,

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

लक्ष्मणराव वाराणशीवार हे निकालस महाराजांच्या उत्सवामुळे चंद्रपुरपासूनच पू. बापुराव महाराजांकडे येत. ते नागपूरला पू. महाराजांच्या दर्शनाला आणि उत्सवाला येऊ लागले. पांडुरंगपंत वाराणशीवारांचे वडील सीतारामपंत हे दत्तोपंतचे आजोबा पू. निकालस महाराजांचे शिष्य होते. निकालस महाराजांची शिष्य मंडळी, सोमलवार कुटुंब अधून मधून पू. महाराजांच्या दर्शनाला येत. पू. बापुराव महाराज पण पू. निकालस महाराज यांची नागपूरला असलेल्या लाडपुरा, इतवारीतील नामसमाधीच्या दर्शनाला आणि उत्सवाला जात असत.

नारायण हिवसे यांचे मित्र गंगाधर निकुरे हे त्यांच्याच वयाचे मित्र होते. त्यांचे फारसे शिक्षण झाले नव्हते. गरीबीची परिस्थिती आणि कमी शिक्षणामुळे ते नोकरीच्या शोधात होते. त्यांना ड्रायव्हिंग येत होते. रोजंदारीवर आणि मारवाडी शेठ लोकांकडे काम केल्यामुळे कमाई तुटपुंजी होती. गंगाधराला नारायण हिवसे यांनी पू. बापुरावांकडे आणले. त्याला पण पू. महाराजांनी नामस्मरण करायला लावले आणि गुरुमंत्र दिला. गंगाधर रोज नारायण बरोबर पू. बापुराव महाराजांचे पाय चेपायचा आणि कधी मालिश करून सेवा करायचा. पू. बापुराव महाराजांच्या कृपेमुळे त्याला नागपूरला भूसर्वेक्षण विभागात नोकरी मिळाली आणि घरची परिस्थिती सुधारली. नारायणच्या ओळखीचे तुंबडे पू. महाराजांकडे येऊ लागले. ते सहकुटुंब पू. महाराजांचे शिष्य झाले. त्यांनी गुरुमंत्र घेतला. त्यांचा मुलगा सुधीर तुंबडे पण त्यांच्याबरोबर पू. महाराजांकडे येत. त्याला पू. बापुराव महाराजांनी नानासाहेब धारपुरे, विभागीय व्यवस्थापक, बँक ऑफ महाराष्ट्र यांना सांगून बँकेमध्ये नोकरीला लावले. ते नागपूरला गोकुळपेठ मध्ये राहायचे. तुंबडे हे पोलीस इंस्पेक्टर होते. लकडगंजला ते नोकरीवर असतांना पांडुरंगजी यशवंतराव पाटील पवार यांचा त्यांचा संबंध आला. पांडुरंगजींना तुंबडे यांनी पू. महाराजांकडे आणले. पांडुरंगजी पाटिलांचा साँ मिलचा व्यवसाय होता. पांडुरंगजी, त्यांच्या पत्नी, त्यांची मुल रामकृष्ण, कल्याण, मुलगी ज्योती व सुना हे पू. बापुराव महाराजांचे शिष्य झाले. आज पण त्यांचा परिवार श्रद्धेने पू. बापुराव महाराजांकडे दर्शनाला आणि उत्सवाला येतो. पांडुरंगजी मल्ल होते. ते जेव्हा पू. महाराजांचे अंग पाय चेपायचे तेव्हा पू. महाराज त्यांच्या स्वतःच्या तरुणपणातील व्यायाम, कुस्ती आणि शौर्याच्या गोष्टी सांगून पांडुरंग पाटिलांना आणि त्यावेळी हजार भक्तांना आनंदित करीत असत.

श्री आप्पासाहेब कुळकर्णी, श्री नानाजी षडांगुळे यांनी पत्नीसह पू. बापुराव महाराजांकडे येऊन गुरुमंत्र घेतला. नानाजी षडांगुळेच्या पत्नीला पू. बापुराव महाराज नानीबाई म्हणत. हे उभयतां खूपच शांत होते. नानाजी ब्राह्मण म्हणून उपजीविका करीत होते. नानीबाईंनी अतिशय गरीबीत प्रपंच केला. त्यांची पू. महाराज आणि पू. मायबाईंवर खूप श्रद्धा होती. पू. मायबाई त्यांना सवाष्ण आणि नानाजींना ब्राह्मण म्हणून भोजनासाठी बोलावीत. पू. बापुराव त्यांना मुलांसह भक्तांकडे जेवायला नेत असत. गरीबांना भोजन मिळावे असे पू. बापुराव व पू. मायबाईंना वाटत असे. अनेक लोक नानाजींची थट्टा करायचे. ते शांत स्वभावाचे असल्यामुळे हसून देत. कधीच त्यांनी राग दाखविला नाही. अंगयष्टीने ते स्थूल होते. पू. मायबाई नानीबाईंना आकस्मिक कामासाठी बोलावून घेऊन त्यानिमित्ताने त्यांच्या बरोबर गोष्टी करीत. रथसप्तमीला आणि पौष महिन्यात रविवारी ज्या गोष्टी बाया-मुली ऐकतात त्या गोष्टी त्यांच्या कडून ऐकायच्या. बरोबर भोजन व आवळी भोजन वगैरेला आणि उत्सवात मदतीला नानीबाई असायच्या.

एन.आय.टी. नागपूरमध्ये श्री आबासाहेब उर्फ दिनकरराव सोनक सब-इंजीनियर होते. त्यांचा बंगला काचीपुरा रामदासपेठेत होता. ते स्वतः धार्मिक होते. त्यांच्या पत्नी ताराबाई सोनक आहेत. यांना अनिल व अविनाश ही मुल आणि नंदा (वाचासुंदर), अनघा (म्हैसाळकर) ह्या मुली आहेत.

अण्णासाहेब थेरगावकरांबरोबर आबासाहेब सोनक पू. बापुराव महाराजांकडे येऊ लागले. त्यांनी रामदासपेठेत रावेळ यांच्या घरी राहत असतांना १९५२ साली दोघांनी गुरुमंत्र घेतला. सोनक कुटुंब त्याआधी नागपूरला नाईकरोडवर राहायचे. पू. महाराजांच्या भेटीनंतर पू. बापुराव महाराज म्हणाले "घरातल्या लोकांची, सासऱ्याची सेवा कर. ही सेवा पू. बाबासाहेबांना पोहोचते." ताराबाईंचे सासरे धार्मिक होते. पू. बापुराव महाराज कुटुंबीय भक्तांसह वर्षातून १-२ वेळा आबासाहेब सोनकांकडे जेवायला, राहायला असत. पू. बापुराव महाराजांभोवती शिष्य असत आणि बैठकीत अध्यात्माच्या गोष्टी होत असे. आबासाहेब व ताराबाई मुलाबाळांसह महिन्यातून ४-५ वेळा पू. महाराजांकडे दर्शनाला येत असत. नेरपिंगळी जि. अमरावतीची देवी सोनकांची कुलदैवत आहे. ताराबाईंची माहेरची पुण्याई होती. त्यांचे वडिलांचे घराणे धार्मिक होते. वडील गजानन शंकर जोशी अमरावतीला अंबापेठेत राहत होते. ते देवीभक्त होते. त्यांना पू. आप्पाजी महाराज घाटे (आर्वी) ह्यांचा गुरुमंत्र होता. जोशी कुटुंब आर्वीला दर्शनाला जात होते. पू. आप्पाजी महाराजांचे नातू पू. तात्याजी महाराज घाटे जोशींकडे येत असत. ते ही सोनकांकडे येऊन गेले. दीराकडेही पू. तात्याजी महाराज येत असत. दीरांची अपत्ये वाचत नव्हती म्हणून अवलिया संत पू. तात्याजी महाराज घाटे यांनी दीराच्या पायात बेड्या घातल्या होत्या. नंतर त्यांना मुले झाली.

पू. गौरीशंकर महाराज व पू. बापुराव महाराज सोनकांकडे जेवायला येऊन गेले. पू. गौरीशंकर महाराजांनी दुसऱ्या दिवशी येऊन ९ देवी मांडून पूजा केली आणि जेवून गेले. आबासाहेब सोनकांच्या भावाकडे ताराबाईंनी गौरीशंकर महाराजांची पूजा केली तेव्हा त्यांनी ताराबाईंना २ रु. दक्षिणा परत दिली. हरिहर महाराज सोनकांकडे आले. त्यांची पूजा केल्यावर त्यांनी ताराबाईंना नारळ दिले. साधु-संतांचे दर्शन व आशीर्वाद सोनक कुटुंबियांना मिळाले. मुलांना बरे नसले की पू. बापुराव महाराज विभूती देत. त्यांची बेबी नावाची मुलगी सीरियस झाली. ती वाचली असा सोनक परिवाराचा विश्वास आहे. मुलगा अविनाश सोनक याच्या मौजेला पू. बापुराव महाराज हजर होते. ते म्हणाले "सर्व देव आज येथे हजर आहेत." अविनाशला दुर्व्यसन लागले. पू. मायबाईंनी त्यावेळी सोनक दांपत्याचे मनोधैर्य वाढवून साथ दिली.

पू. बापुराव महाराजांकडील उत्सवात सुरवातीच्या काळात सोवळ्यात ब्राह्मण भोजन होत असे. तेव्हा जेवायला बसणारे पुरुष सोवळे-धोतर घालीत असत आणि वाढायला बाईमंडळी नऊवारी पातळ/लुगडी घालून पंगती वाढत असत. हा पू. महाराज व पू. मायबाईंचा कटाक्ष होता. ताराबाई नऊवारी घालून वाढण्याची सेवा करीत होत्या.

पू. बापुराव महाराजांचा संबंध पत्रकिने यांच्या वाड्यात मंडल्याचे पू. सीताराम महाराज यांचेशी आला. त्यांच्या शिष्या नर्मदामाता यांना लोक सीताराम महाराजांचे उच्चप्रतिच्या शिष्य व संत समजत. लोक त्यांच्याकडे मार्गदर्शनाला जात असत. त्या नागपूरला संघ बिल्डिंग जवळ राहत होत्या. सीताराम महाराजांचे मठ मध्यप्रदेश मध्ये मंडला, रामटेक आणि नंतर नागपूरला सदर विभागात स्थापन

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

झाला होता. सीताराम महाराज नर्मदामाताकडे येत असत. तेव्हा पू. बापुराव महाराज व पू. गौरीशंकर महाराज त्यांच्याकडे जात असत. बरोबर पू. महाराजांबरोबर अनेक शिष्य जात होते. सीताराम महाराज महान योगी होते. ते योगाभ्यासात स्वतःचे आतडे परातीमधे काढून धुवून पुन्हा पोटात घेत असत, असे लोक सांगत. सिद्धपुरुष असल्यामुळे त्यांचे दर्शन घ्यावे व आशीर्वाद घ्यावा असे पू. बापुराव यांना वाटत होते. अशा भेटी फक्त मैत्रीभाव उत्पन्न करतात असे नव्हे तर संत कार्य करतांना सहाय्यकारी होतात आणि संत अध्यात्मिक स्तरावर एकमेकांना सहाय्यकारी असतात. या हेतुने हा एक प्रकारचा सत्संगच असतो. सीताराम महाराजांना या भेटीचा आनंद होत असे.

पू. बापुराव महाराजांची गुरुपरंपरा म्हणजे पू. ब्रह्मचारी महाराज (रेवसा), पू. आप्पाजी महाराज घाटे (आर्वी), पू. बाबासाहेब महाराज गढीकर (पळसोद/एलिचपुर) हे सिद्धपुरुष, योगी आणि कृष्णभक्ति उपासक होते. हे संत प्रसिद्धी पराङ्गमुख असले तरी विदर्भात त्यांचे अनेक शिष्य असून त्यांचे आजही मंदिर असून लोक त्या स्थानावर श्रद्धेने येतात, पूजन अभिषेक करतात आणि उत्सव साजरा करतात. पू. बापुराव महाराज म्हणत की संतांजवळ सर्व सिद्धी असतात. त्यांचे घरी त्या पाणी भरतात. परंतु खरे संत सिद्धीद्वारे जे चमत्कार दाखवितात ते फक्त जनकल्याणार्थ, लोक भक्तिमार्गावर यावे आणि भगवंताप्रति श्रद्धा, विश्वास आणि प्रेम वाढावे म्हणून. संत सिद्धीचा दुरुपयोग स्वतःसाठी करीत नाहीत. संत लोक कनक, कांता आणि कीर्तीच्या दूर राहतात. पू. बापुराव महाराज व पू. मायबाई हे लोकांना "आम आदमी" सारखे गृहस्थाश्रमी वाटत होते. दिसायला, वेषभूषा, सर्वांबरोबरचा त्यांचा व्यवहार साधा होता. संत आहेत म्हणून अवडंबर असा नव्हता.

गीतामधे कर्मयोग, ज्ञानयोग, भक्तियोग सांगितला असून परमेश्वर प्राप्तिचे महत्वाचे साधन आहेत असे प्रतिपादन केले आहे. प्रसन्नता, आनंदानुभव व अध्यात्म साधण्याचा परस्पर संबंध आहे. प्रसन्नता व अंतःकरण शुद्धि आणि शुद्धभाव ठेवून साधकाने स्वकल्याणासाठी वा जनकल्याणासाठी सिद्धी प्राप्त करावी. ती अध्यात्मिक पायरी आहे. स्वकल्याण अध्यात्मासाठी मर्यादित असावे.

सूरदासांनी सांगितले की संत-सद्गुरु यांना योग सिद्धी प्राप्त होते ती त्यांच्या शुद्ध मनाने आणि प्रसन्नतेने. अंतःकरण शुद्धी संतसंगाने होते.

"मन करा रे प्रसन्न, सर्व सिद्धीचे साधन" असे संत तुकाराम यांनी म्हटले आहे. साधना व साधन, प्रेम व प्रसन्नता, श्रद्धा व स्वतःच्या भक्तिवर दृढ विश्वास ठेवून सद्गुरुंची पूजा, ध्यान-स्मरण साधता आले तर हा योग अध्यात्मिक म्हणता येईल. परमार्थासाठी हे आवश्यक आहे. पू. कृष्णानंद सरस्वती आगाशे काका सांगतात -

"योगाच्या आश्रयांत, अध्यात्म प्राप्तीस्तव प्रगट केला जाणारा कायिक, वाचिक, मानसिक असा विविध कर्म व्यवहार म्हणजे परमार्थ."

पू. बापुराव महाराज म्हणत की सर्व सिद्धी आणि तेहतीस कोटी देव देवतांचे गाठोडे आम्ही सद्गुरु पू. बाबासाहेबांचरणी बांधून ठेवतो आणि निश्चित राहतो. याचा अर्थ त्यांचा भाव सद्गुरुंपुढे सर्व समर्पणाचा आहे.

पू. ज्ञानराज माऊली म्हणते -

"सद्गुरु सारिखा असता पाठीराखा । इतरांचा लेखा कोण करी । राजयाची कांता काय भीक मागे । मनाचिये जोगे सिद्धी पावे ॥ कल्पतरु तळवटी जो कोणी बैसला । काय उणे त्याला सांगा जोजी । ज्ञानदेव म्हणे तरलो तरलो । आता उद्धरलो गुरुकृपे ॥"

माऊलीने गुरु निवृत्तीनाथांवर असा विश्वास, निष्ठा आणि श्रद्धा ठेवली. त्याप्रमाणे पू. बापुराव महाराजांचे म्हणणे आणि वागणे होते. पू. बापुराव महाराज हे योगी होते आणि त्यांनी योग साधना संतांकडून शिकून अभ्यास केला हे आधी सांगितले आहेच. साधकाला योग साधनेचे ज्ञान अभ्यासाने मिळते. मार्गदर्शक गुरुच्या सहाय्याने बलपूर्वक अभ्यास करावा लागतो. सद्गुरुकृपा असेल तर विनासायास योग प्राप्त होतो. महादेवांनी ब्रह्मदेवाला सांगितले -

"नानामार्गेस्तुदुष्प्रापं कैवल्यं परमं पदम् । सिद्धिमार्गेण लभते नान्यथा पदम् संभव ॥"

कैवल्यरूप परमपदाची प्राप्ती सिद्धिमार्गाने सहजगत्या प्राप्त होऊ शकते. इतर मार्ग कैवल्य प्राप्तिसाठी कठिण आहेत. तसेच गुरु हा दर्शन, स्पर्श वा मंत्रोपदेशाने शिष्याच्या देहात शक्तिपात करून कुंडलिनी जागृत करून परमानंदाची अनुभूती देऊ शकतो. असे योग वासिष्ठांत उल्लेख आहे -

"दर्शनात् स्पर्शनात् शब्दात् यो गुरुः शिष्य देहके । जनवेद्यः समावेशं शांभवं स हि दक्षिकः ॥"

असे ही म्हटले आहे की स्पर्श योगाने जो गुरु परमानंदाची अनुभूती शिष्याला करून देण्याची योग्यता राखतो त्याला गुरु करावा अन्यथा दुसऱ्याला करू नये.

"गुरोर्यस्यैव संस्पर्शात् परमानंदोऽभिजायते । गुरुं तमेव वृणुयात् ना परं मतिमान्नरः ॥"

सिद्धीयोग म्हणजे महायोग प्राप्त केल्यावर मंत्र, राजयोग, हठयोग अलग अलग करण्याची आवश्यकता नसते असे योग शिखोपनिषदात म्हटले आहे -

"मंत्रो लयो हठो राजयोगोन्तर्भूमिका क्रमात् । एक एव चतुर्धाऽयं महायोगोऽभिधीयते ॥"

प्राणशक्ति कुंडलिनीची आराधना मूलाधारापासून सहस्रधारापर्यंत झाल्यावर योग सिद्ध होऊन परमानंद मिळतो.

सूरदास म्हणाले "अष्टसिद्धी प्राप्त झाल्यावर त्या द्वारे खालील कार्य करता येते -

१. अणिमा - देव व सिद्धयोगी शरीरास इच्छेनुरूप अति सूक्ष्मरूप धारण करून सर्वत्र भ्रमण करतात.
२. लघिमा - आकाशात भ्रमण करण्यासाठी शरीरास इच्छेनुसार लघु करून आणि हलके करून स्वतंत्रपणे भ्रमण करता येते.
३. महिमा - शरीरास इच्छेनुरूप विशाल करण्याची योग्यता असते.
४. प्राप्ती - एकाच स्थानावर बसून दूरच्या कुठल्याही स्थानाच्या वस्तू प्राप्त करण्याची योग्यता असते. दूरच्या वस्तूला स्पर्श करता येतो.
५. प्राकाम्य - या सिद्धीद्वारे इच्छेनुसार भोग प्राप्ती बाधारहित करण्याची क्षमता येते.
६. ईशित्व - यामध्ये स्वामी स्वरूप ऐश्वर्य व सत्ता, अधिकार प्राप्त करण्याची योग्यता येते.
७. वशित्व - सर्वाना वश करण्याची योग्यता येते.
८. गरिमा - इच्छा केल्यावर इच्छित वस्तू प्राप्त करण्याची योग्यता येते. शरीर वजनदार करता येते.

पातंजली योग सूत्रात पातंजली यांनी ५० सिद्धी सांगितल्या. त्यांत वरील अष्टमहासिद्धींचा उल्लेख योगसूत्र (३,४४) मध्ये आला आहे.

"अणिमा महिमा चैव लघिमा गरिमा तथा ।

प्राप्तीः प्राकाम्यमीशित्व वशित्वं चाष्ट सिद्ध्यः ॥"

साधनापाद व विभूतीपाद सिद्धी सूत्रे पातंजली योग सूत्रांत आहेत. त्या सिद्धी आणि त्याचे सामर्थ्य पू. बापुराव महाराज आणि पू. मायबाई महाराजांकडे होते. याचा अनुभव घेणारे साक्षीदार त्यांचा शिष्य परिवार आहे.

योगी पुरुषांच्या सान्निध्यांत योग्य व्यक्तिला योगसाधनेत प्रगती करता येते. योग साधनेचा लाभ पू. बापुराव महाराज यांना पू. माधवनाथ महाराज, पू. बाबाजी महाराज ग्रामस्थ, पू. भगवंतराव महाराज, पू. मोतीबाबा जामदार आणि पू. सीताराम महाराज यांचे कडून योग स्वाध्याय मिळाले असे म्हणता येईल. योगी व योग साधकांची जी लक्षणे वेदांतसार मध्ये सांगितली आहे ती पू. बापुराव महाराजांमध्ये होती.

"प्रशान्तचित्ताय जितेन्द्रियायच प्रक्षीण दोष दोषाय यथोक्तकारणे ।

गुणन्वितायानुगताय सर्वदा प्रदेयमेतत् सततं मुमुक्षवे ॥"

ज्याचे चित्त शांत झाले आहे, इंद्रिय वश झाले असून तपस्येमुळे गुरुकृपा वा पूर्व पुण्याईमुळे त्याचे दोष-पाप क्षीण झाले, जो कर्म-कर्तव्यनिष्ठ, ब्रह्मनिष्ठ गुणवान असून गुरुचा सदैव अनुगत आहे अशा मुमुक्षूला हे ब्रह्मज्ञान द्यावे. हे अनुभवात्मक परोक्ष ज्ञान आहे.

"श्रद्धावान् लभते ज्ञानम् "

मुमुक्षूला ज्ञान घेण्यासाठी कर्मयुक्त श्रद्धा ठेवावी लागते. साधना आणि साधन यांचा योग करावा लागतो. प्रथम साधन - विवेक - "नित्यानित्य वस्तु विवेकः"

ब्रह्म हे नित्य असून बाकी सर्व अनित्य नाशवंत आहे हा विवेक ठेवणे. ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या याची जाणीव राहणे.

दुसरे साधन - वैराग्य - "इहामुत्र फलभोग विरागः"

विवेकरूपी साधनाने ऐहिक व पारलौकिक सुखोपभोगाची इच्छा,आसक्ती नष्ट होणे याला वैराग्य म्हणतात.

तिसरे साधन - "शमदमादि षट-संपत्ति"

१. शम - भगवंताप्रति प्रेम आणि आसक्ति आणि सांसारिक गोष्टी बदल अनासक्ती ठेवणे.
 २. दम - पाच कर्मेन्द्रिय उदा. वाणी, हात, पाय, गुद आणि उपस्थ आणि डोळे, कान, नाक, जीभ व त्वचा द्वारे दृष्टि, श्रवण, श्वसन, चव व स्पर्श ह्या पाच ज्ञानेन्द्रियांना विषयांपासून परावृत्त करणे.
 ३. उपरति - शास्त्रानुसार कर्मकांडाचा त्याग करून संन्यास ग्रहण करण्यास उपरति म्हणतात. दम साधल्यावर विषय प्रवृत्तीची पुनरावृत्ती न होणे याला ही उपरति म्हणतात.
 ४. तितिक्षा - "शीतोष्ण सम दुःखेषु" ही अवस्था येणे.
 ५. श्रद्धा - गुरु व गुरुउपदेशावर नितांत निष्ठा आणि दृढ विश्वास ठेवणे.
 ६. समाधान - ईश चिंतनात मन एकाग्र झाल्यावर संतोष मिळणे.
- चतुर्थ साधन - "मुमुक्षुत्व" - सुख आणि दुःख या पासून निवृत्ती म्हणजे परिणाम न होणे याला मुमुक्षुत्व मिळणे म्हणतात. यालाच मुक्ती व मोक्ष मिळण्याच्या इच्छेला मुमुक्षा म्हणतात.
- पातंजली योग सूत्रात म्हटले आहे की "योगश्चित्ति निरोधः"

चित्तवृत्तीचा निरोध करून योग होतो. योगाचेही मंत्रयोग, हठयोग, लययोग व राजयोग असे प्रकार आहेत.

योगादि साधनेत यम नियम पाळावे लागतात.

यम - अहिंसा, सत्य, अस्तेय (परद्रव्य अनासक्ती), ब्रह्मचर्य (शरीर, मन आणि वाणीने) व अपरिग्रह (विषय परिग्रहापासून निवृत्त होणे). यम हे चित्त शुद्धीचे साधन आहे.

नियम पंचक - हे बाह्य चित्तशुद्धीचे साधन आहे.

शौच - पवित्र व्यवहार, आहार-विहाराचे ज्ञान हे बाह्य शौच. चित्त निर्मळ ठेवणे याला अंतःशौच म्हणतात.

संतोष - प्रारब्धाने ईश्वरइच्छेची मनोधारणा दृढ करून आहे त्या परिस्थितीत समाधान मानणे.

तपस्या - शास्त्र विधीप्रमाणे व्रतांचे अनुष्ठान, भूक, तृष्णा, व्यवहारात मौनव्रतादिचा अभ्यास करणे. शरीर अनुष्ठानाने दुर्बल होते.

स्वाध्याय - प्रणव जप, धार्मिक ग्रंथवाचन चिंतन मनन करणे, इष्टमंत्र व गुरुमंत्राचा अजपाजपाचा अभ्यास.

५. ईश्वर प्रणिधान - परमेश्वराच्या ठिकाणी सर्व कर्म अर्पण करणे. या द्वारे समाधि सिद्ध होते. या अवस्थेत चित्त निर्मळ, एकाग्र होऊन ईश्वरभावांत परमानंदाची अनुभूती प्राप्त होते. कैवल्यावस्था प्राप्त होते.

"समाधिसिद्धिरीश्वरप्रणिधान्यत्"

शक्तिसंचार होऊन गुरुने सांगितलेल्या आचार, नियमांचे दृढतेने पालन करून या जागृत शक्तिला उन्नत करून सिद्धयोग साधावा लागतो. योगशिखोपनिषदात कंपानुभूति हे सिद्धयोग प्राप्तीचे लक्षण आहे. असे सांगितले.

"यदाऽतुध्यायते मंत्रं गात्रकम्पोऽथजायते"

गुरुमंत्राचा जप आणि ध्यानाने शरीरात कंपन होत असते. अनुभव सिद्ध साधनेमुळे साधकाची उन्नती होऊन सिद्धयोग प्राप्तीची वाटचाल होत असते.

"आनंदश्चैव कंपोश्चोद्भवो घूर्णा कुलेश्वर ।

निद्रा मूर्च्छा च वेधस्य षडवस्थाः प्रकीर्तिताः ॥"

वेध दीक्षा किंवा शांभवी दीक्षेने शक्ति संचाराने शिष्यात आनंद, कंप, झटके येणे, आसनातून उत्थान, बेडकासमान बसल्याजागी उडी मारणे, डोलणे, निद्रा आणि मूर्च्छा ही लक्षणे दिसतात. शक्तिसंचारामुळे वरील एक किंवा अनेक लक्षणे दिसू शकतात. ही लक्षणे पू. बापुरावांमधे दिसत असे.

पू. बापुराव महाराज हे सिद्धपुरुष योगी श्रीकृष्णस्वरूप होते.

विवेकने सूरदासांना विचारले "पू. बापुराव महाराज यांचे गुरु पू. बाबासाहेब महाराज हे सिद्धयोगी संत होते. त्यांच्याकडेही हिमालयातील साधू योग शिकायला आले. हे साधू म्हणाले की पू. बाबासाहेब योगीयांचा राजा आहे. तेव्हा पू. बापुराव महाराजांना इतर संतांनी योग कां शिकविला?"

सूरदास म्हणाले "गुरुचरित्रात दत्ताला चोवीस गुरु होते असे सांगितले आहे. पू. बाबासाहेब महाराजांनी पू. बापुरावांना आदेश दिला की पू. भगवंतराव महाराज (गुरुजी) यांनी संकटमोचनासाठी जो मंत्र घ्यायला सांगितला तो मंत्र गुरुजींकडून घे. ते पू. बापुरावांच्या संकटासाठी तारक आहे. पू. गुळवणी महाराज यांचे मोक्षगुरु प.पू. वासुदेवानंद सरस्वती टेंबे स्वामी असून पू. गुळवणी महाराजांनी शक्तिपात दीक्षा पू. लोकनाथतीर्थ महाराजांकडून घेतली. यात गुरुबद्दल काहीच शंका घेण्याचे कारण नाही."

सूरदास पुढे म्हणाले "शिक्षणात एकच स्वाध्याय निरनिराळ्या शिक्षकांकडून समजवून घेतले आणि विद्यार्थ्याला त्याला पटेल अशा शिक्षकाकडून तोच स्वाध्याय शिकायला मिळाला तर विद्यार्थ्याची प्रगती लवकर होते. दुसरे उदाहरण असे की सध्या योग-प्राणायाम शिकविणाऱ्या अनेक नावाजलेल्या संस्था आहेत. एक साधक या अनेक संस्थेतून योग-प्राणायाम शिकला तर त्याला त्याच योग-प्राणायामाचे स्वाध्याय शिकतांना फरक जाणवतो. प्रत्येकाच्या शिकविण्याच्या पद्धती आणि सूक्ष्म प्रक्रियेमध्ये फरक जाणवतो. शिकणाऱ्याने त्याच विषयाचे योग्य सार घेऊन उन्नती करायची असते. स्वतःचे सद्गुरुच शिष्याला अशी संधि आणून देतात व शिष्याची प्रगती करतात. सर्व संतांची समदृष्टि असल्यामुळे ते भक्तांना, साधकाला आणि शिष्याला परमार्थासाठी मार्गदर्शन करून परमेश्वर प्राप्तिचा मार्ग सुकर करतात. साधकामध्ये ज्ञानार्जनासाठी जिज्ञासा व लीनता हवी. मैत्रीभाव पण हवा. संत एकमेकांना भेटतात तेव्हा त्यांचा मैत्रीभाव असतोच. मित्र मित्राला स्वाध्याय शिकवितो किंवा ते दोघेही एकमेकांकडून स्वाध्याय पूर्ण करवून घेतात. यामुळे दोघांचीही उन्नती होत असते. अशा संतांच्या भेटीचा उद्देश फक्त दर्शन घेणे हा नसतो. त्या भेटी अर्थपूर्ण असतात. त्यांत अध्यात्मिक देवाण घेवाण असते. आपण अधिकारी व्यक्तींना गुरुच्या स्थानी समजून स्वतःची उन्नती करून घ्यावी. यामुळेच असे म्हणता येईल की स्वतःच्या गुरुवरची श्रद्धा आणि विश्वास न ढळता अध्यात्मिक उन्नती साधकाने करावी.

चित्तरंजन सूरदासजींना म्हणाला "सूरदासजी, चमत्कार दाखविणारे संत पू. बापुराव महाराजांजवळ आले असतील तर त्यांची माहिती आम्हाला सांगा."

सूरदास म्हणाले "जे लोकांना चमत्कार दाखविणारे संत म्हणून स्वतःला म्हणवून घेतात व स्वतःचा फायदा करून घेतात अशा व्यक्ति पासून लोकांनी सावध राहून योग्य अधिकारी व्यक्तींकडूनच अध्यात्मिक उन्नती करावी. काही काळा करीता सिद्धी साधकाच्या जवळ असते पण त्याचा दुरुपयोग केला तर कालांतराने सिद्धी अशा साधकाजवळ राहत नाही. त्यानंतर साधकाची अधोगति होते. मी पू. बापुरावांच्या सान्निध्यांत आलेल्या काही व्यक्तींबद्दल सांगतो."
